Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Економічний факультет
Кафедра фінансів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему «Механізм формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в Україні»

Виконала: студентка 2 курсу, групи ФБСз-2м
спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
Лєднєва Юлія Володимирівна

Керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів
Цюпа О.П.

Рецензент: к.е.н., доцент кафедри підприємництва, торгівлі та прикладної економіки
Стефінін В.В.

Івано-Франківськ – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП…… 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ…… 5
1.1. Економічний зміст фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування……. 5
1.2. Джерела фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації ……. 11
1.3. Механізм управління фінансовими ресурсами місцевого самоврядування 19
…….
Висновки до розділу 1…… 26
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ….. 28
2.1. Сучасний стан фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в Україні……. 28
2.2. Особливості формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ ……. 36
2.3. Оцінка фінансової спроможності бюджету Івано-Франківської міської ТГ ……..... 43
Висновки до розділу 2……..... 50
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ……. 52
3.1. Зарубіжний досвід формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів та можливості адаптації в Україні ..…… 52
3.2. Шляхи вдосконалення формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в Україні …….. 62

Висновки до розділу 3..... 71
ВИСНОВКИ…….. 72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..... 74
ДОДАТКИ…….. 80

ВСТУП

Актуальність теми. Реформа децентралізації в Україні передбачає розширення повноважень місцевих органів влади та надання їм додаткових фінансових ресурсів. Такі нововведення мають на меті спонукати місцеву владу підтримувати розвиток економіки громади та покращувати якість життя її жителів. Проте ефективність цієї реформи, спрямованої на створення фінансово незалежної місцевої влади в Україні, залежить від адекватності та відповідного підходу до управління наявними фінансовими ресурсами територіальних громад, а також від використання резервів для збільшення їх обсягу та з урахуванням відповідність інструкцій із застосування очікуванням громадськості. Оскільки фінансова політика місцевого самоврядування відірвана від потреб та інтересів громади, безлад та недбалість у прийнятті управлінських рішень щодо мобілізації та використання фінансових ресурсів може звести нанівець усі переваги реформи децентралізації.

У роботі досліджено питання механізму формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, яке набуло особливої актуальності в умовах системних реформ у цій сфері та значного впливу фінансових аспектів функціонування місцевого самоврядування на рівень життя населення.

Теоретичні та прикладні особливості даної проблеми досліджувалися в наукових працях таких вчених як: О. Д. Василик, Л. І. Олійник, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко, В. І. Кравченко, С. І. Юрій, П. К. Бечко, В. П. Кудряшов, О. І. Н. Ролінський, М. І. Кульчицький, І. А. Т. Луніна, О. І. Н. Тимошенко, К. І. Н. Павлюк, Ю. Н. Пасічник та багато інших.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретичних, практичних аспектів та напрямків вдосконалення формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

1) дослідити економічний зміст фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування;

2) розглянути джерела фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації;

3) дослідити механізм управління фінансовими ресурсами місцевого самоврядування;

4) проаналізувати сучасний стан фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в Україні;

5) розглянути особливості формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ;

6) провести оцінку фінансової спроможності бюджету Івано-Франківської міської ТГ;

7) дослідити зарубіжний досвід формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів та можливості адаптації в Україні;

8) визначити шляхи вдосконалення формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в Україні.

Об'єктом дослідження є стан формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування на прикладі Івано-Франківської міської ТГ.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти механізму формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в Україні.

Методи дослідження. В магістерській роботі застосовано такі наукові методи: узагальнення, систематизація, групування, синтезу; методи економічного аналізу, порівняння; узагальнення, групування та порівняння.

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі та нормативні акти, підручники та монографії, наукові праці вітчизняних вчених, матеріали Міністерства фінансів України та звітні дані Івано-Франківської міської ТГ.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розвитку теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1. Економічний зміст фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування

Реформа адміністративно-територіального устрою та впровадження фінансової децентралізації в Україні спрямовані на досягнення фінансової та управлінської самостійності територіальних громад, відокремлюючи їх від центральних органів влади. Окрім делегування повноважень, в органах місцевого самоврядування виникає необхідність посилення фінансового потенціалу, зокрема шляхом ефективного формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку громад.

З огляду на специфіку діяльності основних суб'єктів місцевих фінансів, вивчення сутності фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування неможливе без детального розуміння та визначення складових цих ресурсів.

І.О. Петровська та Д.В. Клиновий визначають складові фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування як місцеві бюджети, фінансово-кредитні ресурси та фінансові ресурси підприємств комунальної форми власності [51]. Інші науковці, зокрема О.П. Кириленко, П.К. Бечко та О.В. Ролінський, розширюють це коло, включаючи доходи місцевих бюджетів, кошти цільових фондів, благодійні внески, пожертвування, а також фінансові ресурси підприємств комунальної власності та інші джерела [4, 35]. Згідно з К.М. Владимировим, Н.Г. Чуйко та О.Ф. Рогальським, до елементів місцевих фінансових ресурсів відносяться місцеві бюджети та фінансові ресурси підприємств, організацій і установ комунальної форми власності [15]. О.Р. Романенко підходить до цієї теми з певною неоднозначністю: з одного боку, він відносить до фінансових ресурсів місцевих органів влади місцевий бюджет,

цільові фонди та ресурси підприємств комунальної форми власності; з іншого боку, він підкреслює важливість резервних і цільових фондів, а також фондів грошових ресурсів підприємств комунальної форми власності. Ресурси, залучені через банківські кредити, місцеві позики та деякі інші механізми, перебувають поза межами фондів [56].

Найбільш обґрунтованим підходом до вирішення цього питання є точка зору К.М. Владимирова, Н.Г. Чуйко та О.Ф. Рогальського. Проте, на нашу думку, цей підхід потребує уточнення. По-перше, до фінансових ресурсів слід відносити не сам місцевий бюджет, а його доходи. Це пояснюється тим, що бюджет як економічна категорія є відображенням сукупності грошових відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом валового внутрішнього продукту та національного багатства, метою яких є формування та використання централізованого фонду коштів [15]. Бюджетні відносини в цьому контексті охоплюють два основні процеси: формування фонду грошових коштів і його подальше використання. У першому випадку ці відносини виступають через доходи бюджету, а в другому – через видатки. Як організаційна форма мобілізації доходів і витрат, місцеві бюджети являють собою балансові розрахунки, що складаються з доходної та витратної частин, де основою є принцип збалансованості [23]. У фінансовому контексті місцевий бюджет можна розглядати як систему заходів, організованих органами місцевого самоврядування для соціально-економічного розвитку регіону, що складається з двох частин – доходів і видатків [4]. Тому, дослідження цього поняття з різних точок зору підтверджує, що місцевий бюджет не є елементом фінансових ресурсів, оскільки включає як дохідну, так і витратну частини.

По-друге, з урахуванням специфіки функціонування підприємств, організацій та установ комунальної форми власності, доцільно розподілити їх фінансові ресурси на три категорії: фінансові ресурси бюджетних установ, що утримуються за рахунок коштів місцевого бюджету; фінансові ресурси організацій і підприємств комунальної форми власності, які отримують фінансову підтримку з місцевого бюджету та мають змішану систему

формування; фінансові ресурси організацій і підприємств комунальної форми власності, що діють на засадах господарського розрахунку.

Множинність трактувань поняття «фінансові ресурси органів місцевого самоврядування» як економічної категорії вказує на широкий спектр їх видів. Для забезпечення ефективного та цілеспрямованого управління фінансовими ресурсами необхідна науково обґрунтована класифікація.

О.П. Кириленко пропонує класифікацію фінансових ресурсів залежно від місця їх формування на дві основні категорії: власні ресурси, сформовані на території місцевого самоврядування в процесі створення валової доданої вартості, та ресурси, що формуються на інших територіях країни і через перерозподільчі процеси покривають дефіцит власних коштів органів місцевого самоврядування [33]. Цей підхід до класифікації дозволяє не тільки визначити місце формування фінансових ресурсів, але й вказати на джерела їх утворення (власні та регулюючі) і засоби, завдяки яким вони формуються. Однак не всі фінансові ресурси, сформовані на території місцевого самоврядування, можна вважати власними, оскільки доходи місцевих бюджетів формуються як за рахунок власних, так і за рахунок регулюючих джерел, зокрема офіційних трансфертів. Окрім того, не зовсім зрозуміло, куди слід віднести надходження від використання об'єктів комунальної власності, що знаходяться за межами відповідних адміністративних одиниць. У межах цієї класифікації відсутня категорія позичкових ресурсів, які органи місцевого самоврядування можуть використовувати за необхідності.

Варга С.І. вважає, що фінансові ресурси, що перебувають на території громади, можна класифікувати за кількома ознаками: за характером формування на власні та залучені, зокрема позичкові, а за характером використання – на універсальні та цільові [45]. О.Б. Суховірська, у свою чергу, класифікує фінансові ресурси місцевих органів влади за методом їх створення [9]. З огляду на специфічні особливості формування та використання фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування, є доцільним розширити перелік класифікаційних ознак.

Так, І.І. Чуницька при розробці класифікації фінансових ресурсів держави зазначає важливість врахування сектору їх походження та напрямку використання [19]. В.С. Загорський та інші дослідники пропонують класифікувати фінансові ресурси держави за рівнем їх формування та використання [31]. В. Опарін серед класифікаційних ознак фінансових ресурсів підприємств виокремлює ознаку «за кругообігом», за якою виділяються початкові та прирощені ресурси [40].

Н.І. Власюк, Т.В. Мединська та М.І. Мельник пропонують класифікувати фінансові ресурси за місцем їх формування, розділяючи їх на власні ресурси (сформовані на території місцевого самоврядування) та ресурси, сформовані на інших територіях країни, які, завдяки перерозподільчим процесам, спрямовуються органам місцевого самоврядування при недостатності власних коштів [5].

Схожу класифікацію фінансових ресурсів пропонує професорка О.П. Кириленко, яка класифікує фінансові ресурси місцевих бюджетів залежно від територіальної локації доходів на дві категорії: доходи, отримані на території, підконтрольній конкретному місцевому бюджету, та доходи, що надходять з інших територій і через механізми бюджетного перерозподілу зосереджуються в місцевому бюджеті у вигляді дотацій і субвенцій. Авторка відносить до доходів, отриманих на території місцевого бюджету, власні, закріплені й регулюючі доходи [33].

Н.Ю. Мельничук також класифікує фінансові ресурси органів місцевого самоврядування на власні, позикові та цільові, що відповідає характеристикам формування фінансових ресурсів [16]. Варто зазначити, що автор пропонує своєрідну класифікаційну ознаку, що має значення для подальшого аналізу.

Окрім того, фінансові ресурси місцевих органів влади можна класифікувати за їх економічною природою на власні доходи і делеговані або передані (закріплені, регулюючі, міжбюджетні трансферти), що також є важливою складовою фінансової структури місцевого самоврядування [39].

Ефективне виконання завдань та функцій місцевих органів

самоврядування безпосередньо залежить від обсягів фінансових ресурсів, на які впливають різноманітні чинники, що ілюструється на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Чинники, які впливають на обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування

Джерело: [7]

Вплив економічних чинників на формування фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування є надзвичайно важливим, оскільки ці чинники безпосередньо пов'язані з рівнем економічного розвитку держави, інфляцією, перерозподілом валового внутрішнього продукту, податкоспроможністю населення, конкуренцією між місцевими бюджетами, наявністю комунальних підприємств і ступенем реалізації інвестиційної політики в регіоні.

Управлінські чинники доповнюють економічні, оскільки вони визначають основу політичної ідеології, стратегію децентралізації та фіскальне управління, яке включає правила організації бюджету, типи видатків, доходів та інших статей бюджету.

Соціальні чинники (податкова культура населення, рівень соціального захисту) і демографічні чинники (мобільність населення та бізнесу, географічне розташування муніципалітетів) також мають вагомий вплив на формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування [29].

Таким чином, до складу фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування можна віднести: надходження місцевих бюджетів; фінансові ресурси бюджетних установ, організацій і підприємств комунальної форми власності (окрім коштів з місцевого бюджету); гранти, надані органам місцевого самоврядування; цільову фінансову допомогу з боку зарубіжних країн, що представлено на рис. 1.2.

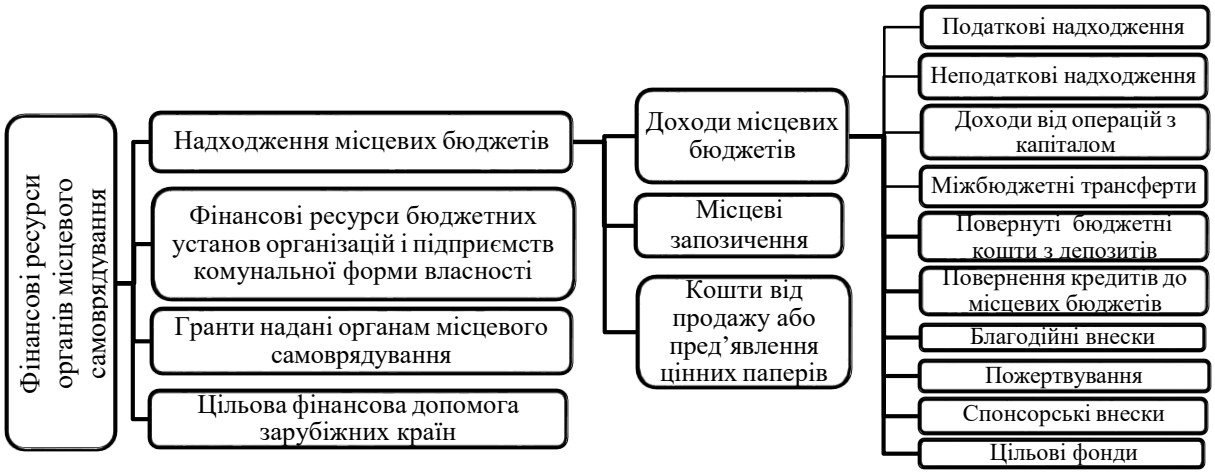

Рис. 1.2. Структура фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування

Джерело: [21]

Отже, фінансові ресурси органів місцевого самоврядування характеризуються специфічними особливостями та різновидами, що визначають їх роль у забезпеченні місцевих фінансів. Вони є основою фінансової спроможності місцевих органів влади, сприяючи територіальному перерозподілу

валового внутрішнього продукту, реалізації процесу розширеного відтворення, а також фінансуванню місцевих планів розвитку територіальних громад. Фінансові ресурси ОМС є ключовим елементом фінансової самостійності органів місцевого самоврядування у виконанні їх власних та делегованих повноважень.

Реалізація повноважень місцевих органів влади повинна базуватися на принципах ефективного фінансового менеджменту, який спрямований на максимально ефективне використання наявних фінансових ресурсів. У цьому контексті результативність не лише полягає у забезпеченні поточних потреб територіальних громад, але й у реалізації стратегічних цілей, що сприяють зміцненню фінансової спроможності ОМС у довгостроковій перспективі.

1.2. Джерела фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації

Стимулювання економічного зростання на рівні територіальних громад вимагає надійного фінансового забезпечення. У фінансово-економічну основу місцевого самоврядування входять економічні ресурси та фінансові кошти, які органи місцевого самоврядування можуть використовувати для досягнення своїх основних цілей.

Метою фінансового забезпечення розвитку територіальних громад є формування фондів фінансових ресурсів, які в достатньому обсязі повинні забезпечити реалізацію економічних, соціальних і адміністративних програм, спрямованих на досягнення соціально-економічного прогресу громади, зміцнення її незалежності та підвищення самодостатності, а також на задоволення потреб населення та підвищення рівня його життя.

Найповніше визначення фінансового забезпечення місцевого самоврядування, на нашу думку, дається у науковому дослідженні Т. Г. Бондарук «це обсяг фінансових ресурсів, які акумулюються у відповідних фондах і перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування,

становлячи основу розвитку адміністративно-територіального утворення» [6].

До основних місцевих фінансових інститутів, що забезпечують фінансову діяльність органів місцевого самоврядування, належать: місцеві бюджети, місцеві податки і збори, міжбюджетні трансферти, цільові фонди місцевого самоврядування, місцеві запозичення та комунальна власність [22]. Даний перелік можна розширити такими інструментами фінансового забезпечення, як неподаткові надходження, бюджетні позики, позабюджетні фонди, інвестиційні та кредитні проекти соціально-економічного розвитку, муніципальні облігації, фінансові санкції тощо. Всі ці інструменти мають на меті досягнення єдиної мети – підвищення фінансової самостійності місцевого самоврядування.

Загалом, фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування охоплює джерела фінансових ресурсів, що перебувають у їхньому розпорядженні, а також особливості їх генерації в умовах фінансової децентралізації. У цьому контексті фінансове забезпечення включає доходи місцевих бюджетів, цільових позабюджетних фондів територіальних громад, доходи населення, фінансові ресурси підприємств і фінансово-кредитних установ, а також ресурси, залучені ззовні для підтримки соціально-економічного розвитку територій [48].

Концептуальна модель фінансового забезпечення розвитку територіальних громад включає основні складові: цілі, принципи, функції та елементи механізму реалізації (рис. 1.3).

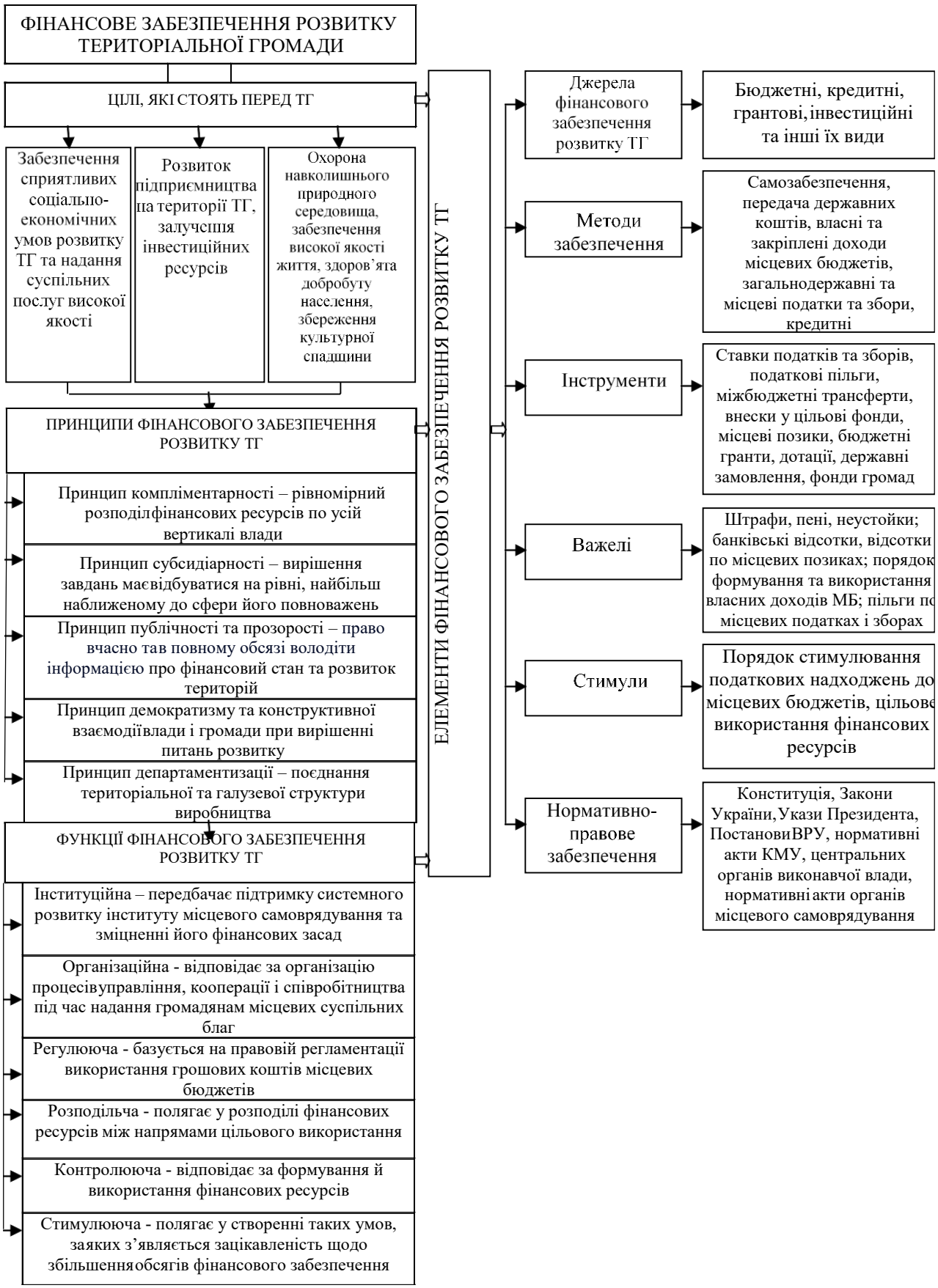

Рис. 1.3. Концептуальна модель фінансового забезпечення розвитку органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації

Джерело: [50]

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

– забезпечення формування фінансово-матеріальної бази для соціально-економічного розвитку територіальних громад;

– сприяння розвитку існуючих і пошук нових джерел фінансових ресурсів для місцевих бюджетів шляхом використання потенціалу розвитку громади;

– забезпечення ефективного використання наявних ресурсів;

– створення передумов для «результативної взаємодії органів місцевого самоврядування, населення громади, суб'єктів господарювання, громадських організацій та позабюджетних фондів для розвитку територіальної громади, а також сприяння формуванню ефективних взаємовідносин управлінських органів різних рівнів» [3].

Багато дослідників відносять до джерел формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування доходи місцевих бюджетів, кошти цільових фондів, фінансові ресурси підприємств комунальної власності, благодійні та спонсорські внески, пожертвування тощо. Зокрема, такого погляду дотримується О. П. Кириленко [33]. Проте, цей перелік є обмеженим, оскільки не враховує досвід розвинених країн щодо залучення фінансових ресурсів для розвитку регіонів.

Згідно з Бюджетним кодексом України, структура джерел фінансування (доходів) місцевих бюджетів включає: внутрішні (власні та закріплені фінансові ресурси) та зовнішні (залучені фінансові ресурси). Самостійність бюджетів забезпечується правом формувати власні дохідні джерела та визначати напрями їх використання згідно з законодавством. Систематизацію джерел наведено на рис. 1.4.

Рис. 1.4. Джерела фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні

Джерело: [35]

Отже, акумульовані фінансові ресурси, що знаходяться в муніципалітеті, описують фінансові ресурси внутрішнього походження, тоді як ресурси, залучені ззовні, є зовнішніми. Внутрішні фінансові ресурси є основним джерелом поповнення місцевих бюджетів, тоді як зовнішні джерела досі не набули широкого застосування. В результаті, існує низка проблем, таких як некомпетентне впровадження методів фінансового менеджменту на місцях та нерозуміння практичних аспектів реалізації політики фінансової

децентралізації, що не можуть бути повністю вирішені лише за рахунок внутрішніх джерел. Тому є необхідність у залученні інвестицій, кредитів та інших фінансових ресурсів від міжнародних організацій до місцевих бюджетів [15].

Зміни, внесені до Податкового кодексу України з 2015 року, також сприяли зменшенню кількості податків і спрощенню їх адміністрування. До 2010 року податкове законодавство налічувало 25 державних і 15 місцевих податків, тоді як з 2015 року їх кількість зменшилася до семи державних та чотирьох місцевих. Однак це не означало зменшення фіскального навантаження на платників податків, а лише оптимізацію порядку оподаткування.

Необхідною умовою забезпечення своєчасного доступу до джерела фінансування є регулярність його надходження, а також зацікавленість органів місцевого самоврядування у його ефективному використанні. Це є важливим для довгострокового планування та забезпечення фінансової стабільності в майбутньому. Однак разові джерела формування фінансових ресурсів не є сталими і не можуть забезпечити стійке фінансування потреб територіальних громад [31].

Насправді існує безліч можливостей для отримання фінансових ресурсів у територіальних громадах, що підкреслює необхідність у класифікації джерел, визначенні їх властивостей і виявленні альтернативних шляхів формування фінансових ресурсів. Це також передбачає врахування стримувальних факторів і потенційних засобів застосування цих джерел для ефективного розвитку територіальних громад [60].

Значна кількість наукових публікацій присвячена формуванню доходів місцевого самоврядування, яке здійснюється здебільшого за допомогою бюджетних ресурсів. Важливо зазначити, що вплив фінансової децентралізації на бюджетний складник фінансового забезпечення територіальних громад є прямим, оскільки акумулювання фінансових ресурсів разом із передачею повноважень нижчим органам влади є одним із основних інструментів

децентралізаційних процесів. Вплив фінансової децентралізації на соціально-економічний розвиток територіальних громад реалізується через такі бюджетні ресурси [33]:

1. Податкові доходи – через перерозподіл частини загальнодержавних податків і зборів до бюджетів територіальних громад, вплив на ставки місцевих податків і зборів, податкові пільги, а також можливість розширення бази оподаткування.

2. Неподаткові доходи – через заохочення органів місцевого самоврядування до пошуку власних джерел доходів для місцевих бюджетів.

3. Міжбюджетні трансферти – через створення прозорої та стимулюючої системи фінансового вирівнювання.

4. Кошти Державного фонду регіонального розвитку – через фінансування проєктів регіонального розвитку.

Західні дослідження підтверджують, що важливим є використання позабюджетних джерел, зокрема місцевих благодійних фондів. У цьому контексті ендавмент-фонди (від англ. *endowment* – обдарування) є перспективним джерелом фінансування розвитку територіальних громад, основною метою яких є фінансування ініціатив у сферах медицини, освіти та культури за рахунок благодійних пожертв меценатів [61].

В Україні цей механізм не набув такої популярності, як у країнах ЄС і США. Це пояснюється не лише відсутністю традиції створення таких фондів, а й недоліками в оподаткуванні, зокрема у порядку надання податкових пільг та звільнення від сплати за користування муніципальним майном. На нашу думку, впровадження механізму ендавменту в Україні потребує створення відповідної законодавчої бази та внесення змін до Бюджетного кодексу.

Використання краудфандингу в територіальних громадах України, хоча й є відносно новим інструментом, має кілька важливих переваг. Це залучення мешканців до процесу управління громадою, перетворення заощаджень населення на інвестиційні ресурси та можливість реалізації більшої кількості інноваційних і соціально значущих проєктів. Такий підхід сприяє активізації

участі громадян у розвитку своїх територій, що позитивно позначається на соціальній згуртованості та економічному зростанні.

Іншим важливим джерелом фінансування для ОМС, яке потребує уваги в умовах сучасних трансформацій, є муніципальні облігаційні позики. Це інструмент, що наразі недостатньо використовуються в Україні, але має великий потенціал для забезпечення фінансування довгострокових проєктів на місцевому рівні [25].

У той же час, фінансова децентралізація має позитивний вплив на соціально-економічний розвиток територіальних громад, зокрема через використання небюджетних ресурсів, таких як інвестиції, кредити, гранти та продаж чи оренда нерухомості. Проте цей вплив є посереднім, оскільки успішне залучення небюджетних фінансів потребує створення привабливої репутації громади та високої кваліфікації місцевих органів влади щодо підготовки та реалізації проєктів.

Таким чином, важливим аспектом фінансового забезпечення ОМС є здатність залучати ресурси з різних джерел для забезпечення соціально-економічного розвитку громад. У цьому контексті ефективний фінансовий менеджмент є важливим для задоволення поточних потреб громад, а також для досягнення довгострокових цілей, що сприятимуть підвищенню фінансової спроможності територіальних громад.

Процес формування доходів органів місцевого самоврядування передбачає їх перерозподіл між загальним та спеціальним фондами. До доходів загального фонду належать усі надходження бюджету, що мають загальнодержавний характер і можуть бути розподілені. Важливо зазначити, що джерела доходів, які беруться до уваги під час формування обсягів міжбюджетних трансфертів, визначаються потребами фінансового забезпечення делегованих державою повноважень ОМС. Водночас доходи, які не враховуються при визначенні обсягів трансфертів, спрямовуються на виконання власних повноважень [54].

Доходи, які акумулюються та не підлягають перерозподілу, належать до

спеціального фонду. Сюди входять, зокрема, надходження бюджету розвитку, власні надходження бюджетних установ, субвенції з інших бюджетів, повернення кредитів, гранти, концесійні платежі тощо. Спеціальний фонд місцевих бюджетів формується з конкретних джерел надходжень і має використовуватися для фінансування чітко визначених цілей, забезпечуючи реалізацію як власних, так і делегованих повноважень.

Надходження бюджету розвитку місцевих бюджетів спрямовуються на фінансування капітальних видатків, зокрема на соціально-економічний розвиток територій, будівництво, реалізацію інвестиційних проєктів, розвиток інфраструктури, охорону і збереження культурних пам’яток. Бюджет розвитку є важливим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток територій і є показником якості життя місцевої громади.

Проте, як зазначалося раніше, бюджет розвитку спрямовує кошти лише на капітальні видатки. І. З. Сторонянська та Л. Я. Беновська акцентують на «обмеженому впливі бюджетів розвитку місцевих бюджетів на інвестиційне забезпечення розвитку територіальних громад» [27]. Це означає, що капітальні видатки орієнтовані на утримання існуючих об'єктів, але не забезпечують розвитку територій. Погоджуючись з авторками, ми вважаємо основною проблемою формування бюджетів розвитку місцевих бюджетів обмеженість джерел надходжень на базовому рівні.

Тому акумуляція фінансових ресурсів на розвиток територіальних громад потребує системного підходу, тобто створення креативних індустрій як нових джерел місцевих доходів. Лише за наявності достатнього фінансового ресурсу місцеві адміністрації зможуть надавати якісні послуги мешканцям територіальної громади, реалізовувати інфраструктурні проєкти, розвивати соціальну сферу і таким чином досягати поставленої мети у розвитку своєї території: покращення якості та підвищення рівня рівень життя населення територіальної громади.

1.3. Механізм управління фінансовими ресурсами місцевого самоврядування

У сучасних умовах господарювання при забезпеченні соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць особлива увага приділяється ефективності мобілізації фінансових ресурсів і їх раціональному використанню на різних рівнях фінансової системи. Управління охоплює весь процес формування і використання фінансових ресурсів з огляду на доцільність та обґрунтованість фінансових операцій на місцевому рівні.

Реалізація ефективного управління значною мірою залежить від фінансового забезпечення регіону. На сьогодні органи місцевого самоврядування не завжди мають достатньо фінансових ресурсів для виконання своїх повноважень. Хоча частка доходів і видатків місцевих бюджетів у ВВП зменшилася, коло питань, за які відповідають органи місцевого самоврядування, значно розширилось [28].

Розширення повноважень та фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування має бути супроводжене підвищенням ефективності управління та відповідальності. Це можна досягти через створення чітких механізмів контролю за використанням фінансових ресурсів, впровадження систем моніторингу та оцінки результативності програм і проєктів, а також підвищення кваліфікації кадрів у сфері місцевого управління. Крім того, важливо забезпечити прозорість і доступність інформації щодо використання фінансових ресурсів для громадськості, що сприятиме активнішій участі громадян у процесах контролю та управління. Лише впровадження таких заходів може призвести до позитивних результатів децентралізації та покращення якості життя на місцевому рівні.

В умовах використання ринкових методів управління економіка регіонів потребує ефективного механізму управління, що передбачає тісну взаємодію органів місцевої влади з населенням та суб'єктами господарювання. Вважаємо, що цей взаємозв'язок дозволить побудувати ефективну систему управління на

місцевому рівні та сприятиме соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальної одиниці (рис. 1.5).

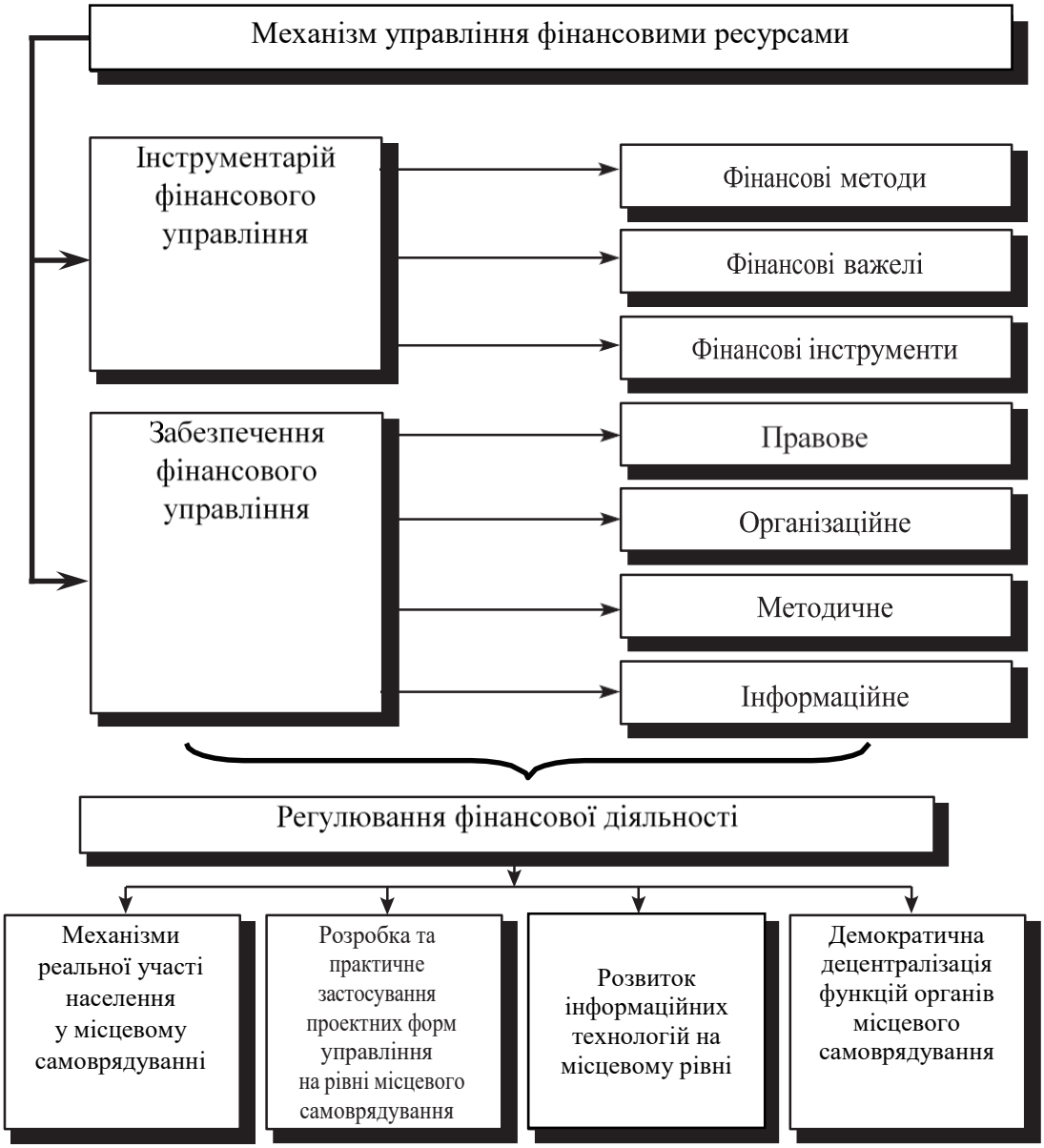

Рис. 1.5. Структурно-логічна схема механізму управління формуванням та використанням фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування

Джерело: [21]

Процес розробки та реалізації управлінських рішень вимагає використання широкого спектра методів і інструментів управління, що повинні бути науково обґрунтованими та органічно інтегрованими в єдиний комплекс. Відповідно, механізм управління фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування можна розглядати як сукупність інструментів, які місцева

влада застосовує для формування та ефективного використання фінансових ресурсів. Оскільки функціональна спрямованість методів і інструментів управління дозволяє створювати їх у вигляді кількох підсистем, можна виділити такі основні напрямки [42]:

– Формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування, що охоплює механізм мобілізації доходів місцевого бюджету, включаючи податкові та неподаткові механізми, а також механізм акумулювання міжбюджетних трансфертів і інших фінансових потоків. Крім того, сюди входить механізм формування доходів комунальних підприємств.

– Використання фінансових ресурсів, який включає механізми використання бюджетних коштів, зокрема через бюджетне нормування, фінансування та кредитування. У рамках цього механізму також застосовуються специфічні методи, важелі та інструменти, які забезпечують ефективне використання фінансових ресурсів комунальних підприємств.

– Контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів, який об'єднує механізми відомчого (внутрішнього), державного та громадського контролю. Окрім традиційних форм фінансового контролю (перевірки, ревізії), існує потреба у застосуванні специфічних інструментів громадського контролю, таких як бюджетні слухання, публічне звітування та громадське обговорення. Ці інструменти сприяють прозорості фінансових операцій і підвищують рівень довіри громадян до управлінських рішень на місцевому рівні.

Окрім підсистем управління, які включають методи, важелі та інструменти, необхідно також враховувати забезпечення, яке необхідне для розробки та реалізації управлінських рішень. Це включає в себе такі складові, як [69]:

1. Інформаційне забезпечення, яке передбачає використання фінансової звітності. Вона дозволяє оцінити поточний стан фінансів, і на основі цих даних приймати обґрунтовані управлінські рішення. Інформація повинна бути достовірною, актуальною та доступною для прийняття рішень.

2. Технічне забезпечення, яке включає інфраструктуру, що забезпечує ефективне використання фінансових ресурсів, зокрема технології для збору, обробки та аналізу фінансової інформації. Це також може включати програмне забезпечення для автоматизації процесів управління бюджетом і фінансовими потоками.

3. Кадрове забезпечення, яке охоплює наявність кваліфікованих кадрів, здатних ефективно управляти фінансовими ресурсами. Важливою складовою є постійне підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування для покращення їх професійних навичок у сфері фінансового управління.

Усі ці елементи разом формують середовище, яке забезпечує економічну обґрунтованість та ефективність управлінських рішень на місцевому рівні. Механізм управління фінансовими ресурсами таким чином вимагає цілісного підходу, де кожна з складових має забезпечуватися на належному рівні для досягнення максимального ефекту від децентралізації та підвищення соціально-економічного розвитку територій.

Архітектуру цього механізму можна зобразити таким чином (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Складові системи управління фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування

Джерело: [46]

Сучасна тенденція розвитку держави полягає в посиленні фінансової самостійності місцевих органів влади, що реалізується через розширення дохідних джерел, закріплених за територіальними громадами. Це дозволяє органам місцевого самоврядування збільшити можливості для самостійного вирішення різноманітних питань місцевого розвитку. Без такого розширення доходів фінансова самостійність місцевих органів влади може залишатися лише формальною, не маючи реального ефекту. Однак, основну роль у фінансових ресурсах територіальних громад мають власні доходи, оскільки саме вони надають місцевій владі можливість використовувати бюджетні кошти відповідно до потреб і інтересів громади. Фінансові ресурси з інших бюджетів часто надаються внаслідок делегування видаткових повноважень, і в цьому випадку місцеві органи влади виконують функції виконавців рішень, ухвалених

на більш високих рівнях управління, не маючи значного впливу на обсяги та напрямки видатків [21].

Реформа децентралізації внесла вагомі зміни в процес формування та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади. Однією з найсуттєвіших змін стало удосконалення механізму формування місцевих бюджетів, які є ключовим джерелом фінансування для територіальних громад. Варто зазначити, що значна частина сільських територіальних громад не має працюючих комунальних підприємств, тому основним джерелом фінансування для них залишаються доходи місцевих бюджетів, які складають єдину частину фінансових ресурсів місцевого самоврядування.

У процесі формування доходів місцевих бюджетів реформа децентралізації реалізувалась через податкову децентралізацію, що передбачає розширення повноважень місцевих органів влади щодо самостійного регулювання надходжень до місцевих бюджетів за рахунок податків, зборів та обов'язкових платежів [32]. Податкова децентралізація в Україні передбачає перехід від податкової деконцентрації до деволюції у відносинах між центральною владою та місцевим самоврядуванням. Податкова деконцентрація полягає в передачі органам місцевого самоврядування права на отримання частини доходів від загальнодержавних податків і зборів, при цьому місцева влада не має можливості впливати на базу оподаткування, ставки та пільги [43]. Натомість, деволюція означає передачу місцевим органам влади повноважень щодо самостійного визначення складу податкових платежів, податкової бази, ставок та критеріїв для надання пільг.

На даний час органи місцевого самоврядування в Україні мають повноваження щодо врегулювання таких податків, як податок на нерухоме майно, земельний податок, орендна плата за землю та єдиний податок. Водночас, вони позбавлені можливості визначати склад податкових платежів, зокрема відмовлятися від введення місцевих податків (це можливо лише щодо місцевих зборів), а також самостійно вводити нові податки на своїй території (ці повноваження залишаються виключно за парламентом).

Таким чином, ефективність управління формуванням та використанням фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування можлива лише за умови створення структурно раціональної фінансової системи з відповідним механізмом управління. Така система включає застосування фінансових методів, важелів та інструментів, що забезпечують ефективну взаємодію різних секторів фінансової системи в умовах постійної реалізації управлінських заходів на соціально-економічному рівні адміністративних одиниць. Ця співпраця може відбуватися через: реальну участь громадян у місцевому самоврядуванні; застосування проектних форм управління на місцевому рівні; розвиток інформаційних технологій у місцевому управлінні; а також через демократичну децентралізацію функцій органів місцевого самоврядування.

Висновки до розділу 1

Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування характеризуються специфічними особливостями та різновидами, що визначають їх роль у забезпеченні місцевих фінансів. Вони є основою фінансової спроможності місцевих органів влади, сприяючи територіальному перерозподілу валового внутрішнього продукту, реалізації процесу розширеного відтворення, а також фінансуванню місцевих планів розвитку територіальних громад. Фінансові ресурси ОМС є ключовим елементом фінансової самостійності органів місцевого самоврядування у виконанні їх власних та делегованих повноважень.

Акумуляція фінансових ресурсів на розвиток територіальних громад потребує системного підходу, тобто створення креативних індустрій як нових джерел місцевих доходів. Лише за наявності достатнього фінансового ресурсу місцеві адміністрації зможуть надавати якісні послуги мешканцям територіальної громади, реалізовувати інфраструктурні проєкти, розвивати соціальну сферу і таким чином досягати поставленої мети у розвитку своєї території: покращення якості та підвищення рівня рівень життя населення

територіальної громади.

Таким чином, ефективність управління формуванням та використанням фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування можлива лише за умови створення структурно раціональної фінансової системи з відповідним механізмом управління. Така система включає застосування фінансових методів, важелів та інструментів, що забезпечують ефективну взаємодію різних секторів фінансової системи в умовах постійної реалізації управлінських заходів на соціально-економічному рівні адміністративних одиниць. Ця співпраця може відбуватися через: реальну участь громадян у місцевому самоврядуванні; застосування проектних форм управління на місцевому рівні; розвиток інформаційних технологій у місцевому управлінні; а також через демократичну децентралізацію функцій органів місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в Україні

Зміна розвитку суспільства в контексті впливу сучасних викликів, зумовлених умовами воєнного стану, вимагає невідкладного вирішення проблем своєчасного наповнення бюджетів різних рівнів та раціонального та ефективного використання бюджетних ресурсів.

Зауважимо, що із запровадженням процесів децентралізації, розширенням фінансової самостійності місцевих органів влади в Україні відкриваються нові можливості для динамічного соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад, що потребує вдосконалення формування та виконання місцевих бюджетів як фінансової основи місцевого самоврядування. Відповідно, налагоджена система мобілізації всіх видів доходів на місцевому рівні є ключовим чинником зміцнення фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Здійснення місцевими органами влади повноважень (як власних, так і делегованих) потребує відповідного фінансового забезпечення, за рахунок якого вони здійснюють покладені на них функції та завдання.

Аналіз динаміки надходжень до місцевих бюджетів України у 2019–2023 роках свідчить про постійне зростання їх частки доходів без урахування обсягу міжбюджетних трансфертів (рис. 2.1).

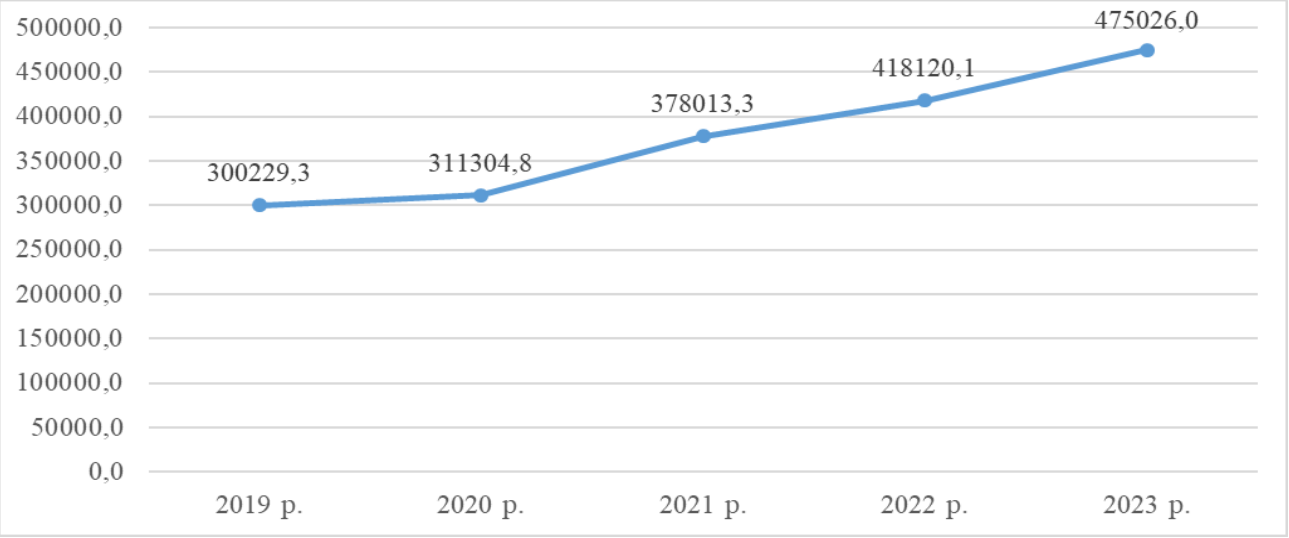

Рис. 2.1. Динаміка обсягів доходів місцевих бюджетів України за 2019-2023 рр. (без урахування трансфертів), млн. грн.

Джерело: побудовано на основі даних [14, 26]

Як видно з рис. 2.1 у 2019 році дохідна частина місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) становила 300 229,3 млн. грн. гривень, то у 2021 році цей показник зріс на 77 784 млн. грн і становили 378 013,3 млн. грн., а у 2023 році спостерігається приріст порівняно з 2019 роком на 174 796,7 млн. грн. відповідно і склали 475 026,0 млн. грн. Попри воєнний стан та пов'язані з ним трансформаційні процеси, місцева влада продемонструвала здатність мобілізувати фінансові ресурси та забезпечити їх максимальне надходження до відповідних місцевих бюджетів, що свідчить про їх сталість та ефективність, оскільки вдалося подолати численні загрози та виклики в бюджетній сфері.

Для визначення основних причин та факторів зростання доходів місцевих бюджетів розглянемо їх склад та структуру у період 2019-2023 років (табл. 2.1 та рис. 2.2). Протягом 2019-2023 років найбільшу частку в структурі доходів місцевих бюджетів складають податкові надходження. Їхня частка коливається від 48,26% у 2019 році до 66,59% у 2023 році. Найвищий показник буде зафіксовано у 2022 році – на рівні 70,88% (рис. 2.2).

Таблиця 2.1

Склад та структура доходів місцевих бюджетів України за 2019-2023 рр., млн. грн.

Вид доходів	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Зміна за 2023/2019
Податкові надходження	270545,8	285571,5	346713,2	393460,6	434540,9	163995,1
Неподаткові надходження	26105,0	21462,5	27183,0	22041,1	36511,4	10406,4
Доходи від операцій з капіталом	2928,8	3473,1	3462,2	2275,9	3621,9	693,1
Офіційні трансферти	260346,3	160323,4	202769,3	136977,0	177583,1	-82763,2
Цільові фонди	601,9	649,3	571,4	342,3	351,8	-250,1
Всього	560527,9	471479,9	580699,1	555097,	652609,1	92081,2

Джерело: розраховано на основі даних [14, 26]

За період 2019-2023 років як обсяг, так і частка офіційних трансфертів зменшилися (з 260 346,3 млн грн у 2019 році до 177 583,1 млн грн у 2023 році та частка з 46,45% до 27,21%). Неподаткові надходженням та доходи від операцій з капіталом становлять не значну фіскальну роль в доходах місцевих бюджетів. У 2019 році питома вага неподаткових надходжень становила 4,66% або 26105,0 млн грн, у 2020 році вона зменшилась і становила 4,55% або 21462,5 млн грн., а у 2022 році спостерігалося найнижче значення показника – 3,97% (або 22 041,1 млн грн) від загального обсягу доходів місцевих бюджетів України. Проте вже у 2023 році відбулося збільшення обсягу неподаткових надходжень до 36 511,4 млн грн, що відобразилося на збільшенні їх частки до 5,59%. Щодо доходів від капітальних операцій, то їх частка в загальних доходах становила приблизно 0,41%-0,74%, а частка цільових фондів у аналізованому періоді становила 0,05%-0,13% за 2019-2023 роки.

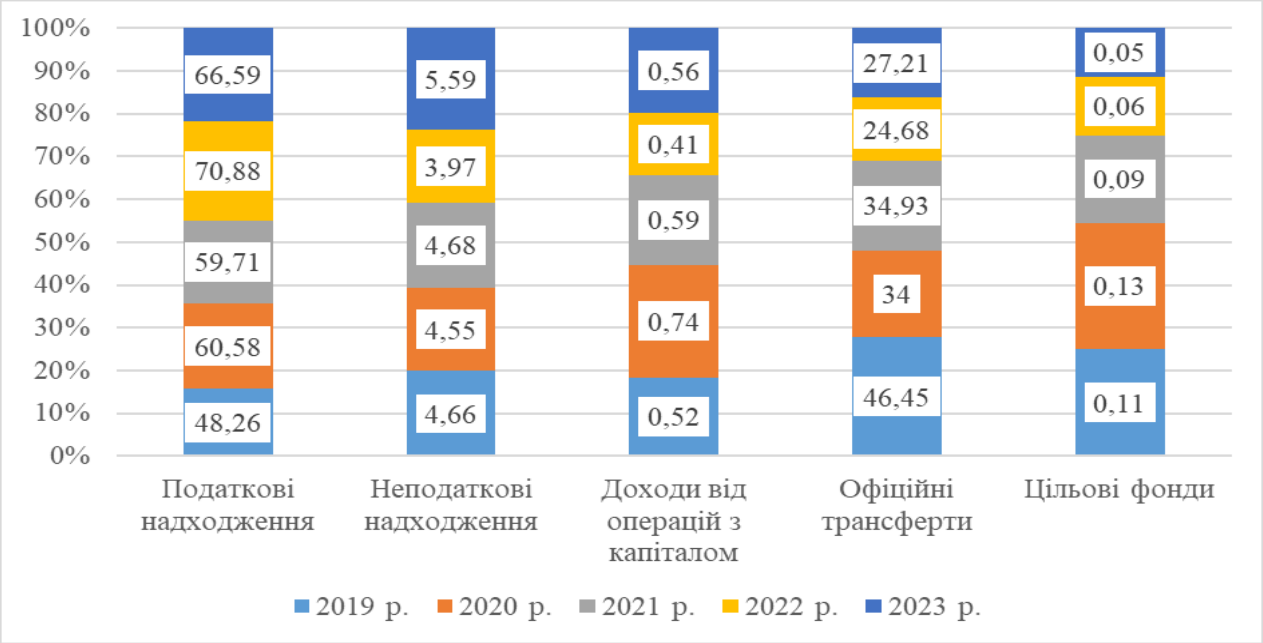

Рис. 2.2. Питома вага структури доходів місцевих бюджетів України за 2019-2023 рр., %

Джерело: складено на основі даних [14, 26]

Аналіз структури податкових надходжень місцевих бюджетів України за 2019–2023 роки, як випливає з даних табл. 2.2 та рис. 2.3, свідчить про домінуючу роль податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), частка якого зросла з 61,17% у 2019 році до 66,6% у 2023 році, що засвідчує його важливість у фінансуванні діяльності органів місцевого самоврядування.

Таблиця 2.2

Склад та структура податкових надходжень місцевих бюджетів України за 2019-2023 рр., млн. грн.

Вид податку	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Зміна за 2023/2019
Податок на доходи фізичних осіб	165504,5	177826,1	212230,3	272245,3	289398,2	123893,7
Податок на прибуток підприємств	10230,5	9776,9	16092,8	13511,9	15453,3	5222,8
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	5278,0	4636,9	8569,2	8741,0	5982,3	704,3
Внутрішні податки на товари та послуги	13718,5	15554,3	17849,1	13081,5	22399,3	8680,8
Місцеві податки та збори	73575,3	75686,3	89896,7	84305,3	100008,7	26433,4
Інші податки та збори	2238,9	2091,0	2075,0	1575,6	1298,7	-940,2
Всього	270545,7	285571,5	346713,1	393460,6	434540,9	163995,2

Джерело: розраховано на основі даних [14, 26]

Що стосується місцевих податків та зборів у 2019-2023 роках, то вони залишаються другим за значимістю джерелом доходів місцевих бюджетів України, хоча їхня частка в структурі доходів зменшилася з 27,2% у 2019 році до 23,01% у 2023 році, найменше значення спостерігалося у 2022 році – 21,43 % (рис. 2.3).

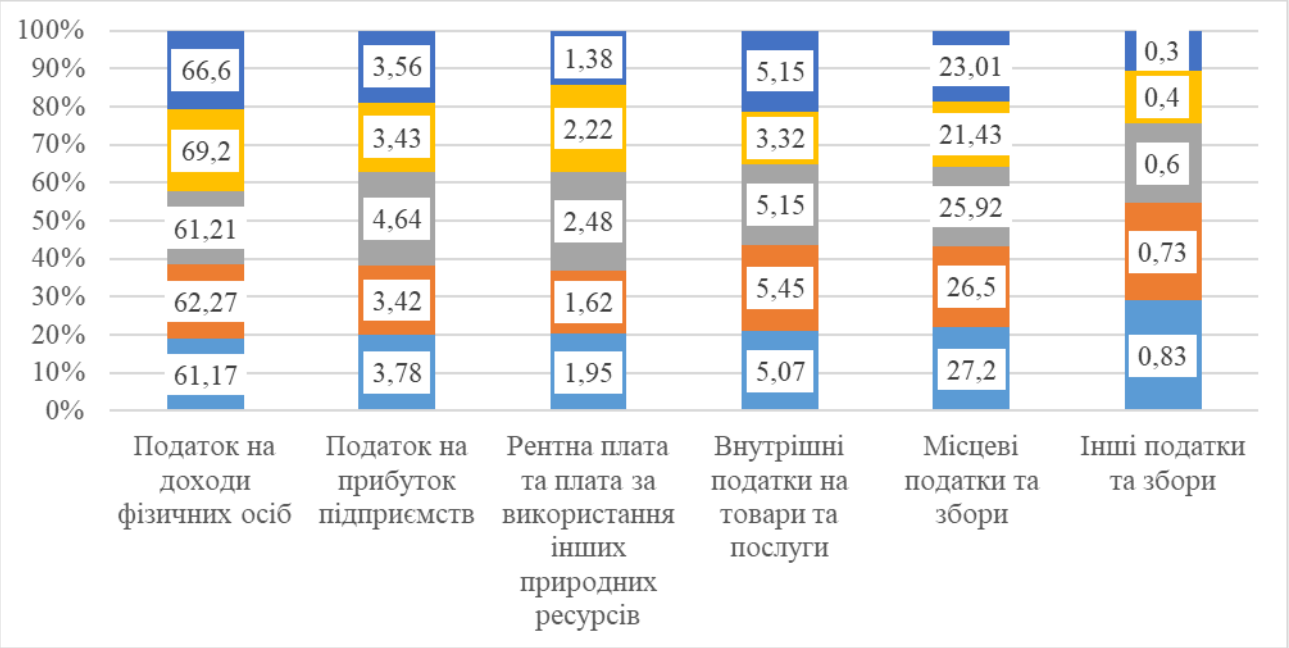

Рис. 2.3. Питома вага структури податкових надходжень місцевих бюджетів України за 2019-2023 рр., %

Джерело: побудовано на основі даних [14, 26]

У 2019-2023 роках місцеві податки та збори залишалися другим за значимістю джерелом доходів місцевих бюджетів України. Це підтверджує зміцнення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, оскільки ці податки є важливим джерелом їх власних фінансових ресурсів. Їхня частка в структурі доходів коливалася від 21,43% до 27,2%. У 2022 році їх обсяг та питома вага зменшилися та становили 84305,3 млн. грн та 21,43% відповідно.

За іншими видами податків (податок на прибуток підприємств, рентна плата та плата за користування іншими природними ресурсами, а також інші податки та збори) практично відбулося зменшення обсягу та питомої ваги.

На підставі даних табл. 2.3 та рис. 2.4 можна зробити висновок про нестабільність доходів місцевих бюджетів від неподаткових надходжень та доходів від операцій з капіталом.

Таблиця 2.3

Динаміка і структура неподаткових надходжень у доходах місцевих бюджетів України за 2019-2023 рр., млн. грн.

Вид надходжень	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Зміна за 2023/2019
Доходи від власності та підприємницької діяльності	1630,8	1578,9	1678,4	1312,1	1777,7	146,9
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	4642,1	4117,2	4803,4	4271,3	5298,3	656,2
Інші неподаткові надходження	2353,9	2557,9	1811,6	1194,3	1960,7	-393,2
Власні надходження бюджетних установ	17478,2	13208,5	18889,5	15263,4	27474,7	9996,5
Разом неподаткових надходжень	26105,0	21462,5	27183,0	22041,1	36511,4	10406,4

Джерело: розраховано на основі даних [14, 26]

Слід також зазначити, що ці статті неподаткових доходів мають найменшу питому вагу в структурі дохідної бази місцевих бюджетів. Загалом до 2022 року відбулося зменшення всіх видів неподаткових надходжень місцевих бюджетів України. Проте вже у 2023 році спостерігалася позитивна динаміка щодо їх мобілізації та збільшення. Серед неподаткових надходжень місцевих бюджетів найбільша частка припадає на власні надходження бюджетних установ, які у 2023 році становили 27 474,7 млн грн. Їх питома вага у 2019-2023 рр. відображає позитивну динаміку зростання, досягнувши 75,25% у 2023 році.

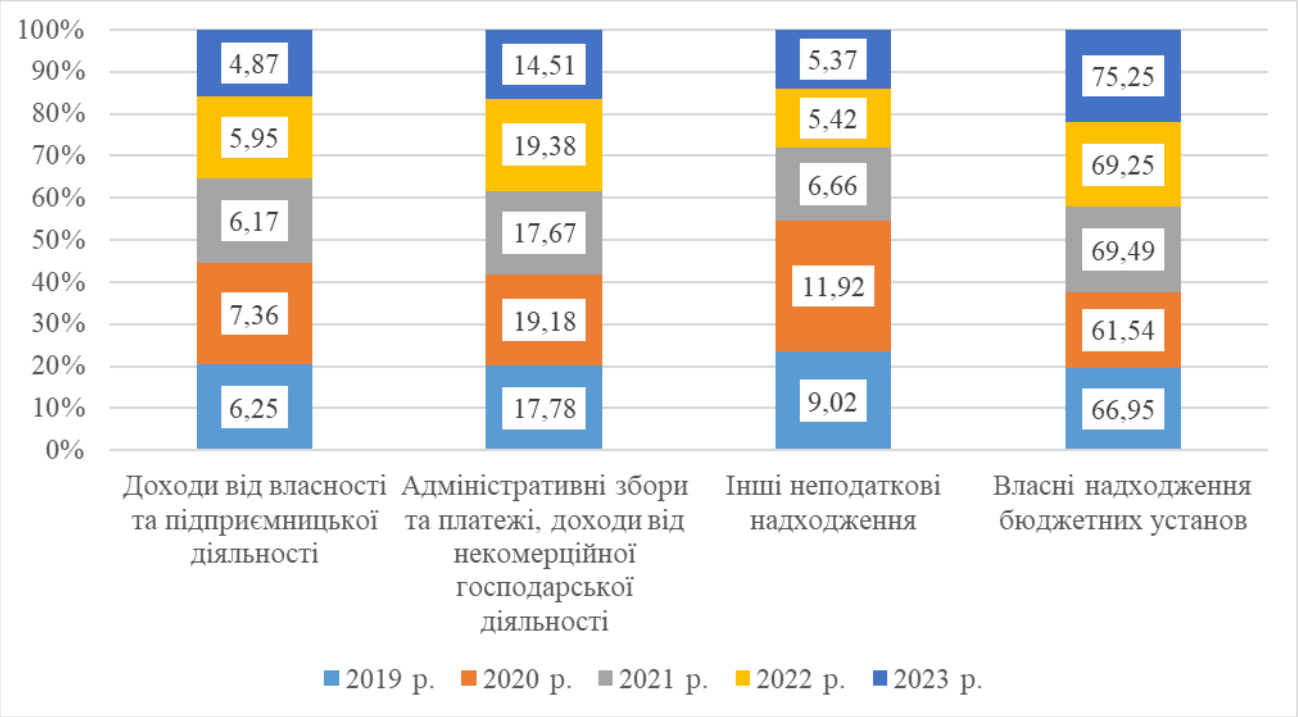

Рис. 2.4. Питома вага структури неподаткових надходжень місцевих бюджетів України за 2019-2023 рр., %

Джерело: побудовано на основі даних [14, 26]

Доходи від продажу землі та нематеріальних активів переважають над доходами від капітальних операцій. Зазначимо, що за період 2019-2023 років надходження від продажу землі та нематеріальних активів стабільно зростали, їх абсолютний приріст склав 835,0 млн грн. (рис. 2.5). Слід підкреслити, що мобілізація ресурсів до місцевих бюджетів від продажу землі пов’язана зі значними проблемами, що негативно впливає на обсяг надходжень до місцевих бюджетів.

Динаміка надходжень від реалізації основних засобів у період 2019-2023рр. характеризується нестабільністю, що свідчить про ненадійність цього джерела доходів місцевих бюджетів.

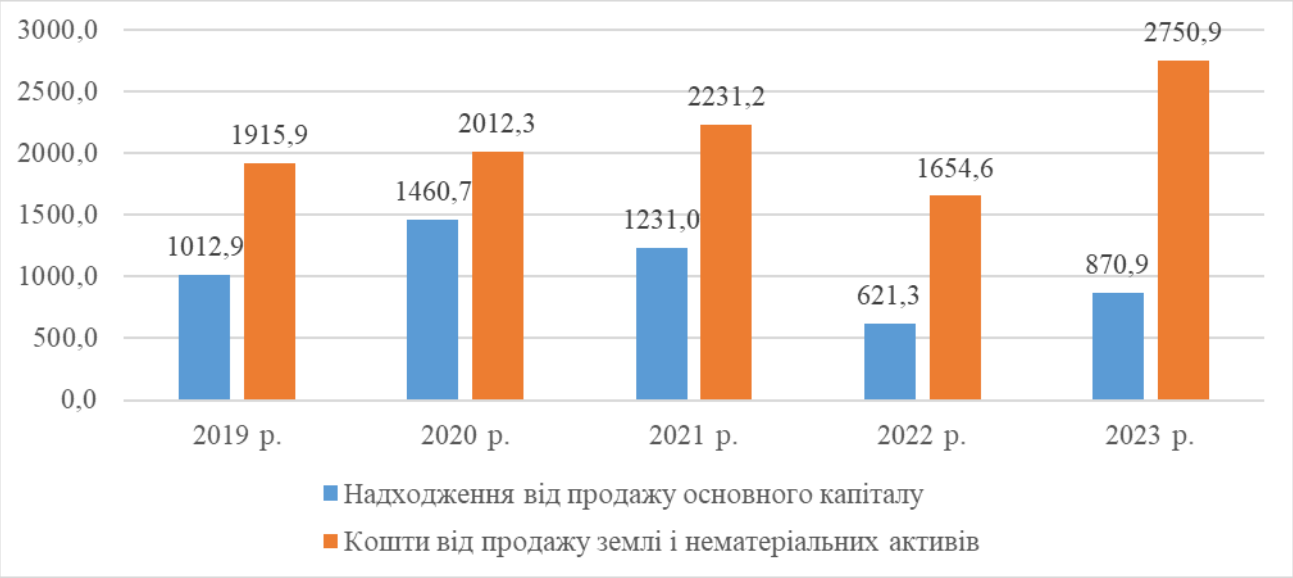

Рис. 2.5. Доходи від операцій з капіталом у доходах місцевих бюджетів України протягом 2019-2023 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано на основі даних [14, 26]

Надходження міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам у 2019-2023 рр. характеризувалися стійкою тенденцією до зниження. За аналізований період обсяг трансфертів скоротився на 31,8 %, а саме з 260 346,3 млн грн у 2019 році до 177 583,1 млн грн у 2023 році (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Міжбюджетні трансферти у доходах місцевих бюджетів України протягом 2019-2023 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано на основі даних [14, 26]

Вивчення практики формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів у період 2019-2023 років виявили певні зміни, які були зумовлені як реформою децентралізації, так і значним впливом воєнного стану. І хоча такі зміни містили значні ризики, водночас спостерігалося розширення джерел доходів місцевих бюджетів та збільшення надходжень податкових надходжень, у тому числі власної ресурсної бази органів місцевого самоврядування.

2.2. Особливості формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ

В умовах постійних змін в економіці та фінансовій сфері аналіз динаміки доходів і видатків місцевого бюджету стає важливою складовою ефективного управління фінансами територіальної громади. Аналіз формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ дає можливість глибше зрозуміти фінансовий стан та визначити тенденції, які можуть вплинути на подальший розвиток територіальної громади.

Формування дохідної частини місцевих бюджетів здійснюється за рахунок власних джерел, які встановлюються законодавством і визначаються в

загальнодержавному порядку справлянням податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Крім того, дохідна частина може формуватися за рахунок міжбюджетних трансфертів з державного бюджету та інших джерел фінансування, таких як позики, гранти та інвестиції.

Протягом останніх чотирьох років дохідна частина місцевого бюджету Івано-Франківської міської ТГ показала річний темп зростання з 2 526 636,2 тис. грн у 2020 році до 4 231 266,9 тис. грн у 2023 році, тобто зросла на 67,5%. Крім того, доходів без урахування міжбюджетних трансфертів громади за аналізований період зросли на 1565491,2 тис. грн. або на 81,0 %. (табл. 2.4 та рис. 2.7).

Таблиця 2.4

Склад та структура виконання доходної частини бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2020–2023 рр., тис. грн.

Вид доходів	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Зміна за 2023/2020	
					тис. грн.	%
Податкові надходження	1756275,7	2273027,1	2817465,0	3207956,4	1451680,7	82,7
Неподаткові надходження	119184,8	212407,0	173866,0	264906,5	145721,7	122,3
Доходи від операцій з капіталом	53825,5	40579,8	20141,8	19470,0	-34355,5	-63,8
Цільові фонди	4506,3	5413,3	5593,9	6950,6	2444,3	54,2
Разом доходів без урахування міжбюджетних трансфертів	1933792,3	2531427,2	3017066,7	3499283,5	1565491,2	81,0
Офіційні трансферти	592843,9	896865,8	607987,5	731983,4	139139,5	23,5
Усього доходів	2526636,2	3428293,0	3625054,2	4231266,9	1704630,7	67,5

Джерело: розраховано на основі даних бюджету Івано-Франківської міської ТГ [31]

Обсяг податкових надходжень до бюджету Івано-Франківської міської ТГ щорічно зростали, а саме у 2023 році порівняно з 2020 роком на 1 451 680,7 тис. грн. або на 82,7%. Неподаткові надходження не мали стабільної динаміки: вони зменшилися у 2022 р. до 173 866,0 тис. грн. та зросли до 264 906,5 тис. грн. у наступному році. Доходи від операцій з капіталом зменшилися за 2020-2023 роки на 34 355,5 тис. грн. або на 63,8 %.

Слід також зазначити, що незважаючи на надходження до бюджету Івано-Франківської міської ТГ трансфертів, їхня питома вага щорічно зменшується з 23,5% у 2020 році до 17,3 % у 2023 році. Проте спостерігається незначне зростання в абсолютному вираженні на 139139,5 тис. грн. або на 23,5 %.

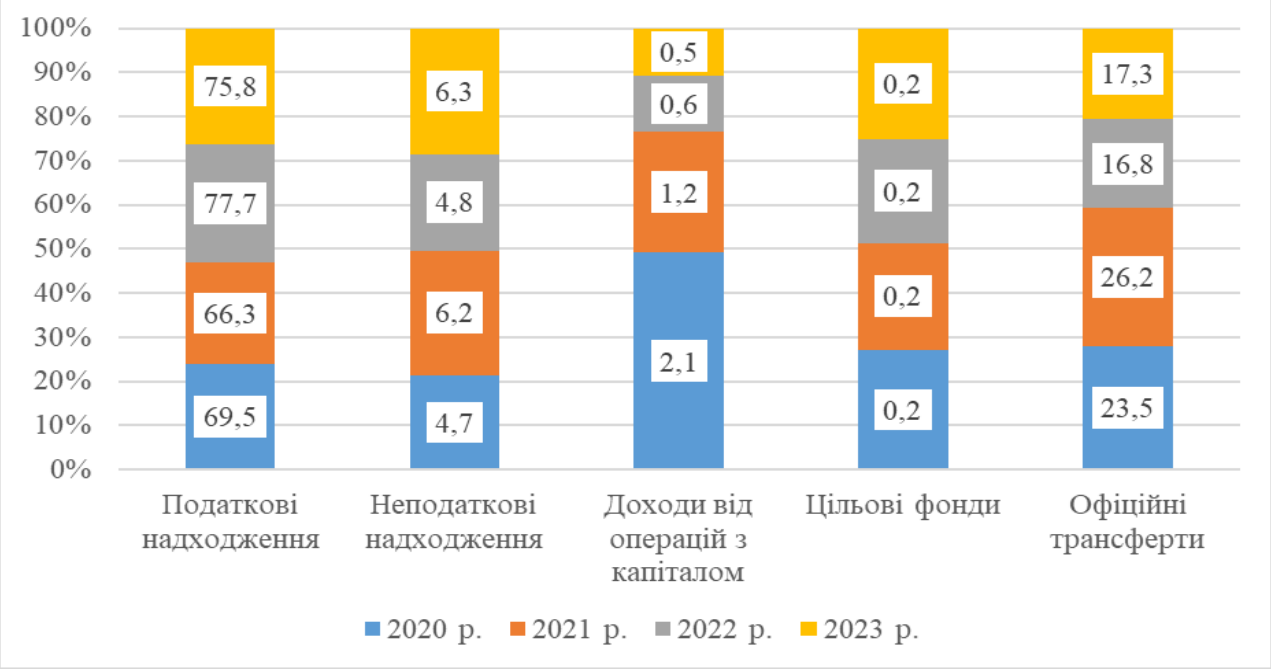

Рис. 2.7. Питома вага структури доходів бюджету Івано-Франківської міської ТГ за 2020-2023 рр., %

Джерело: побудовано на основі даних бюджету Івано-Франківської міської ТГ [31]

Отже, найбільшу питому вагу в структурі доходів досліджуваної територіальної громади протягом досліджуваного періоду мали податкові надходження, частка яких коливалася в межах 66,3-77,7%. Неподаткові надходження щорічно збільшували питому вагу в загальній структурі доходів бюджету територіальної з 4,7% до 6,3%.

При дослідженні формування доходів Івано-Франківської міської ТГ в розрізі загального та спеціального фондів можна зазначити, що понад 94,1% доходів громади сформовано за рахунок загального фонду у 2021 році, наступного року цей показник зменшився до 87,5%, а у 2023 році збільшився до 95,0% (рис. 2.8).

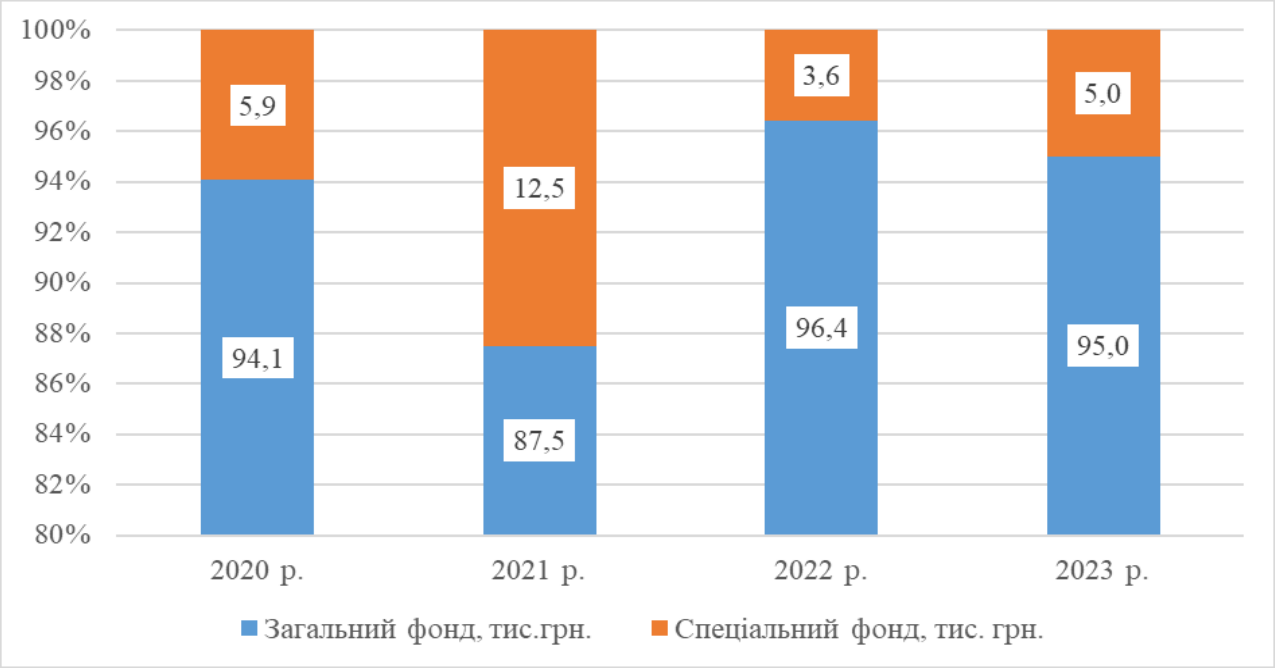

Рис. 2.8. Структура доходної частини бюджету Івано-Франківської міської ТГ в розрізі загального та спеціального фонду, %

Джерело: побудовано на основі даних бюджету Івано-Франківської міської ТГ [31]

Структура загального фонду дохідної частини бюджету Івано-Франківської міської ТГ за чотири звітні роки суттєво не змінилася: податкові надходження щорічно збільшувалися і становили більше 70,0 % доходів загального фонду, а неподаткові надходження – близько 6,0%. Збільшення податкових надходжень загального фонду може бути ознакою позитивного економічного розвитку територіальної громади, свідчить про збільшення розвиток економіки, підвищення платоспроможності населення та розвитку підприємництва.

Питома частка офіційних трансфертів зменшилася з 23,5% у 2020 році до 17,3% у 2023 році. У вигляді трансфертів бюджет Івано-Франківської міської ТГ щорічно отримувала освітню субвенцію; та інші види субвенцій, які передбачені законодавством.

Склад та структура податкових надходжень бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2020–2023 рр. представлено в табл. 2.5-2.6.

Таблиця 2.5

Структура податкових надходжень бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2020–2023 рр., тис грн

Вид податку	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Зміна за 2023/2020	
					тис. грн.	%
Податкові надходження	1756275,7	2273027,1	2817465,0	3207956,4	1451680,7	82,7
Податок та збір на доходи фізичних осіб	1219155,2	1491930,8	1951185,6	2024866,4	805711,2	66,1
Податок на прибуток підприємств	1149,4	1173,8	1090,8	909,4	-240,0	-20,9
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	37,6	139,7	151,5	166,8	129,2	343,6
Внутрішні податки на товари та послуги	118996,8	168932,5	212509,9	337546,9	218550,1	183,7
Податок на майно	145386,2	225564,8	223418,5	330650,8	185264,6	127,4
Єдиний податок	269532	381441	424736,1	508037,1	238505,1	88,5
Збір за місця для паркування транспортних засобів	1049,1	2184,3	1857,7	3525,1	2476,0	236,0
Туристичний збір	870,3	1548,7	2428,7	2150,7	1280,4	147,1
Інші податки	99,1	111,5	86,2	103,2	4,1	4,1

Джерело: розраховано на основі даних бюджету Івано-Франківської міської ТГ [31]

Податкові надходження бюджету Івано-Франківської міської ТГ, отримані протягом 2023 року, охопили 99,79% чотирьох основних джерел доходів: податки і збори з доходів фізичних осіб (69,04%), єдиний податок. (15,84%), внутрішні податки на товари та послуги (10,52%) та податок на майно (10,31%) (табл. 2.5-2.6).

Таблиця 2.6

Питома вага структури податкових надходжень бюджету Івано-Франківської міської ТГ за 2020-2023 рр., %

Вид податку	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Зміна за 2023/2020
Податкові надходження	100,0	100,0	100,0	100,0	-
Податок та збір на доходи фізичних осіб	69,42	65,64	69,25	63,12	-6,30
Податок на прибуток підприємств	0,07	0,05	0,04	0,03	-0,04
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	0,00	0,01	0,01	0,01	0,00

Продовження табл. 2.6

Внутрішні податки на товари та послуги	6,78	7,43	7,54	10,52	3,75
Податок на майно	8,28	9,92	7,93	10,31	2,03
Єдиний податок	15,35	16,78	15,08	15,84	0,49
Збір за місця для паркування транспортних засобів	0,06	0,10	0,07	0,11	0,05
Туристичний збір	0,05	0,07	0,09	0,07	0,02
Інші податки	0,006	0,005	0,003	0,003	-0,002

Джерело: розраховано на основі даних бюджету Івано-Франківської міської ТГ [31]

Динаміка податкових надходжень свідчить про те, що рівень ПДФО має стійку тенденцію до зростання, однак у 2023 році темпи його зростання є низькими (рис. 2.9).

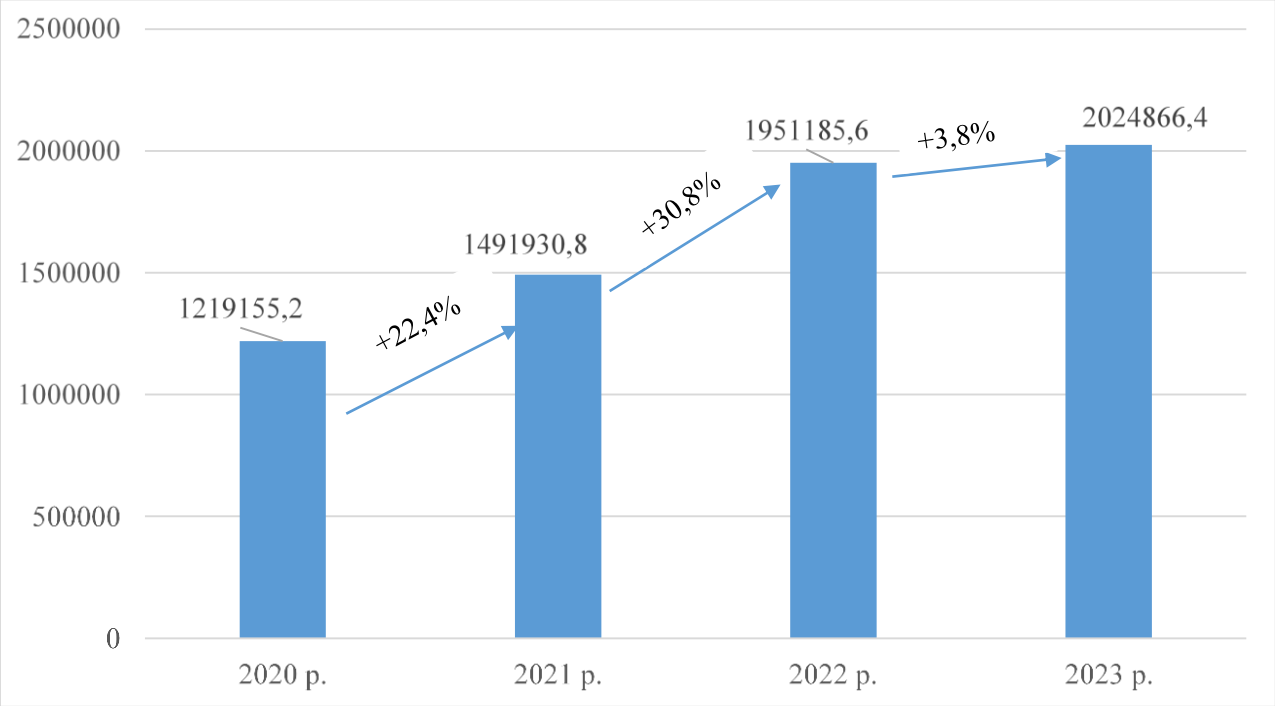

Рис. 2.9. Зростання надходжень ПДФО до бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2021–2023 рр., тис. грн.

Джерело: побудовано на основі даних бюджету Івано-Франківської міської ТГ [31]

Такий вид податку, як туристичний збір, за досліджуваний період зріс у 2,5 рази, хоча в структурі власних надходжень його частка невелика і становить близько 0,07%. Надходження від єдиного податку, який посідає друге місце за важливістю у наповненні бюджету, збільшилося у 2023 р. на 88,5%. Проте такі види податків, як внутрішні податки на товари та послуги та податок на майно зросли на 183,7 % та 127,4% відповідно. Спостерігається збільшення надходжень від рентної плати та плати за користування іншими природними ресурсами з 37,6 тис. грн у 2021 році до 166,8 тис. грн, тобто у 4,4 рази, та збільшення її питомої ваги у структурі власних надходжень до 0,01%. Протилежна динаміка спостерігається і по податку на прибуток підприємств, який у 2021 році становив 0,07%, а в 2023 році знизився до 0,03%, тобто не має істотного впливу на формування дохідної частини бюджету територіальної громади.

Усі неподаткові надходження невеликі і складають близько 6% у структурі власних надходжень. Для збільшення неподаткових надходжень

місцевій владі необхідно більше працювати над розвитком інвестиційного клімату, розширенням партнерства з приватним сектором та розвитком інноваційного сектору, що сприятиме збільшенню неподаткових надходжень від названих сфер діяльності. Доходи неподаткових надходжень бюджету Івано-Франківської міської ТГ складаються з надходжень від власності та підприємницької діяльності, інших неподаткових надходжень та власних надходжень бюджетних установ (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка неподаткових надходжень бюджету Івано-Франківської міської ТГ за 2020-2023 рр.

Показник	2020 р.		2021 р		2022 р		2023 р		Зміна за 2023/2020, тис. грн.
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Всього неподаткових надходжень	119184,8	100,0	212407,0	100,0	173866,0	100,0	264906,5	100,0	145721,7
Доходи від власності та підприємницької діяльності	2972,8	2,5	5158,5	2,4	10415,2	6,0	16802,9	6,3	13830,1
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	33852,6	28,4	44920,5	21,1	57952,6	33,3	58145,3	21,9	24292,7
Інші неподаткові надходження	20293,3	17,0	19669,6	9,3	16891,1	9,7	21001,6	7,9	708,3
Власні надходження бюджетних установ	62066,1	52,1	142658,4	67,2	88607,2	51,0	168956,6	63,8	106890,5

Джерело: розраховано на основі даних бюджету Івано-Франківської міської ТГ [31]

Як видно з табл. 2.7 динаміка неподаткових надходжень бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2023 році відображає позитивну динаміку за всіма його складовими. Значним бюджетоутворюючим доходом є власні надходження бюджетних установ, на збільшення яких має звернути увагу органи місцевої влади, адже у 2023 році збільшення становить 106 890,5 тис. грн.

Отже, проведений аналіз формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ дає важливу інформацію про джерела

фінансування та структуру доходів. Однак сам по собі цей аналіз не завжди може підтвердити ефективність бюджету. Для цього необхідно оцінити фінансову спроможність та стійкість бюджету та перспективи розвитку.

2.3. Оцінка фінансової спроможності бюджету Івано-Франківської міської ТГ

На даному етапі розвитку органів місцевого самоврядування найбільш актуальним є питання визначення фінансової спроможності та стійкості бюджетів місцевих органів влади. Фінансова основа бюджетів місцевого самоврядування характеризується незначною часткою власних доходів і, разом з цим, щорічним збільшенням частки міжбюджетних трансфертів, що надаються з державних бюджетів. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба вдосконалення теоретичних і практичних підходів до діагностики фінансової стійкості місцевих бюджетів з метою забезпечення їх стабільності та зміцнення [61].

Показником розвитку місцевого бюджету, фактором успішного управління бюджетними ресурсами та неодмінною складовою бюджетного процесу є оцінка фінансового стану бюджету. Нормативно питання оцінки стійкості місцевого бюджету не визначено, проте в окремих наукових працях досліджуються теоретичні та практичні аспекти цієї проблеми. Якісні параметри фінансової стійкості місцевих бюджетів можна оцінити за допомогою системи фінансових показників [67].

Ступінь стійкості місцевого бюджету можна визначити обсягом коштів, необхідних для забезпечення мінімальних видатків бюджету. З огляду на джерела покриття мінімальних видатків бюджету можна виділити наступні рівні фінансової стійкості місцевого бюджету: абсолютно стабільний, нормальний, нестійкий та кризовий.

Стан місцевого бюджету вважається стійким, якщо його видатки менші за загальні доходи. При цьому питома частка доходів, які мають місцеві органи влади, у загальному обсязі доходів бюджетної системи, акумульованих на території адміністративно-територіальної одиниці, повинна становити 60-70%. Для більш детального аналізу, крім моделі фінансової стійкості, використовується ряд допоміжних коефіцієнтів, таких як: співвідношення власних і закріплених доходів бюджету, автономність, бюджетна ефективність.

Фінансова спроможність та стійкість на місцевому рівні характеризується відповідними коефіцієнтами. Під фінансовою спроможністю розуміють можливість акумулювати власні фінансові ресурси в бюджетній системі. Методика визначення фінансової спроможності та стійкості розроблена з урахуванням максимальної інформативності показників. Крім того, достатньо високий рівень власних доходів та їх ефективне використання забезпечує високий рівень фінансової стійкості та спроможності [61].

Коефіцієнт співвідношення закріплених і власних доходів бюджету ($К_{З/В}$) розраховується за формулою [67]:

$$К_{З/В} = Д_З / Д_В \qquad (2.1)$$

де $Д_З$ – закріплені доходи бюджету; $Д_В$ – власні доходи бюджету.

Коефіцієнт бюджетної стійкості (відношення міжбюджетних трансфертів до суми власних і закріплених доходів) розраховується за формулою [61]:

$$К_{БС} = М_Т / (Д_З + Д_В) \qquad (2.2)$$

де $М_Т$ – міжбюджетні трансферти.

За результатами досліджень встановлено, що значення коефіцієнта має бути менше 0,30.

Коефіцієнт бюджетної залежності ($К_{БЗ}$) показує частку міжбюджетних трансфертів у загальному обсязі доходів бюджету. За результатами досліджень встановлено, що значення коефіцієнта має бути менше 0,10 [61].

$$К_{БЗ} = М_Т / (Д_З + Д_В + М_Т)$$

(2.3)

Коефіцієнт бюджетної незалежності ($К_{БН}$) показує частку власних і постійних доходів у загальній сумі доходів бюджету [67]:

$$К_{БН} = (Д_З + Д_В) / (Д_З + Д_В + М_Т) \quad (2.4)$$

Коефіцієнт бюджетної результативності ($К_{БР}$) бюджету науковці пропонують визначати як співвідношення доходів місцевих бюджетів (як сукупних, так і окремих власних) та чисельності населення відповідної територіальної громади [67].

Варіант 1:

$$К^1_{БР} = Д_В / Ч \quad (2.5)$$

Варіант 2:

$$К^2_{БР} = (Д_В + Д_З) / Ч \quad (2.6)$$

де Ч – чисельність населення.

Коефіцієнт податкової незалежності відображає частку податкових надходжень у сумі власних і закріплених доходів:

$$К_{ПН} = П_Н / (Д_З + Д_В) \quad (2.7)$$

де $П_Н$ – податкові надходження.

За результатами дослідження встановлено, що значення коефіцієнта має перевищувати показник 0,80.

Порівняння фактичних показників фінансової стійкості бюджету з граничними значеннями дає можливість оцінити умовний рівень стійкості та є своєрідним індикатором забезпеченості місцевих бюджетів. Тому доцільно провести коефіцієнтний аналіз ефективного формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ. Для цього наведемо розраховані коефіцієнти в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Показники фінансової стійкості бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2020-2023 рр.

Показник	Нормативне значення	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Зміна за 2023/2020
Коефіцієнт співвідношення закріплених та власних бюджетних доходів ($К_{З/В}$)	тенденція до зменшення	2,25	1,91	2,54	2,08	-0,17
Коефіцієнт стійкості бюджету ($К_{СБ}$)	< 0,3	0,31	0,35	0,20	0,21	-0,10
Коефіцієнт бюджетної залежності ($К_{БЗ}$)	< 0,1; тенденція до зменшення	0,23	0,26	0,17	0,17	-0,06
Коефіцієнт бюджетної незалежності($К_{БН}$)	> 0,8; тенденція до збільшення	0,77	0,74	0,83	0,83	0,06
Коефіцієнт бюджетної результативності ($К^1_{БР}$)	тенденція до зростання	2,07	3,02	2,96	3,95	1,88
Коефіцієнт бюджетної результативності ($К^2_{БР}$)	тенденція до зростання	6,72	8,80	10,49	12,17	5,44
Коефіцієнт податкової незалежності ($К_{ПН}$)	> 0,8	0,91	0,90	0,93	0,92	0,01
Частка місцевих податків і зборів у структурі власних надходжень (Кмпз)	0,7 < х < 0,8	0,70	0,70	0,77	0,74	0,04

Джерело: розраховано на основі даних бюджету Івано-Франківської міської ТГ [31]

З даних табл. 2.8 можна зробити висновок, що на кінець 2023 року усі розраховані коефіцієнти, крім коефіцієнта бюджетної залежності, знаходяться в межах норми. Розберемо кожен показник окремо.

Коефіцієнт співвідношення закріплених та власних доходів бюджету у 2023 році становив 2,08, що на 0,17 менше ніж у 2020 році. Позитивною тенденцією є зниження даного показника з 2020 року до 2023 року.

Наведений коефіцієнт відображає залежність бюджету ТГ від закріплених доходів. Зручно відобразити тенденцію зміни закріплених та власних доходів бюджету Івано-Франківської міської ТГ в абсолютних значеннях на рис. 2.10.

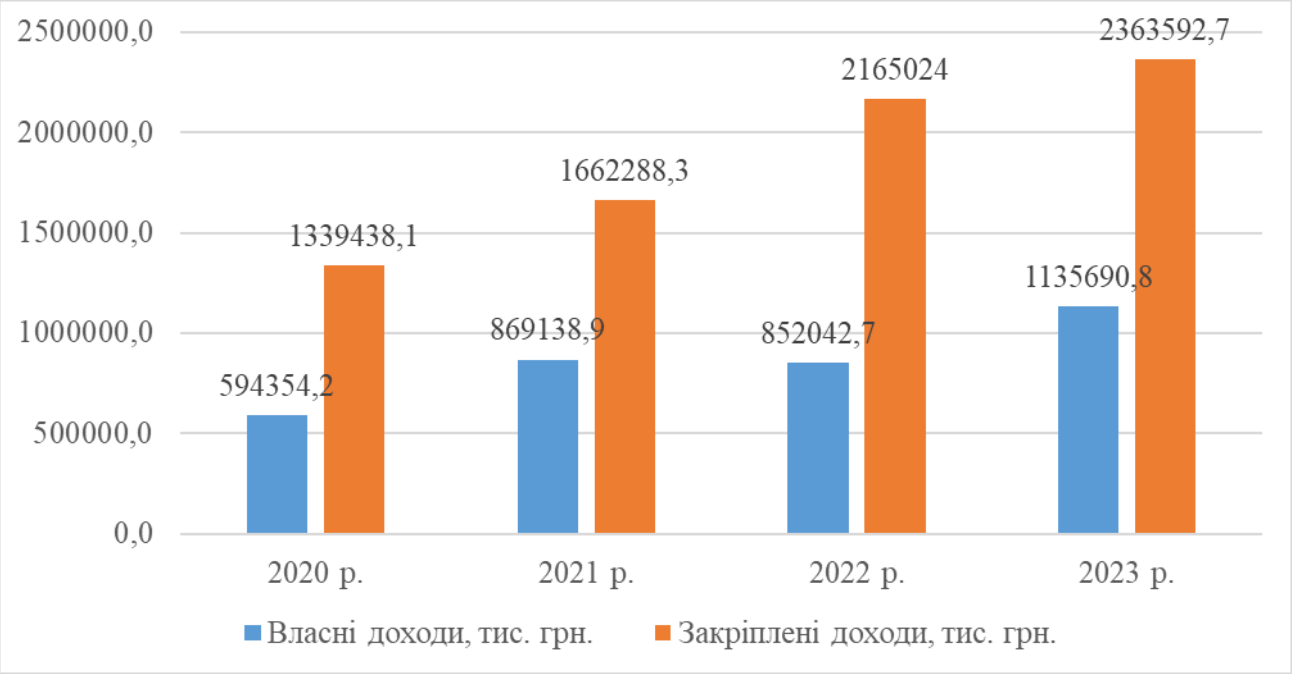

Рис. 2.10. Динаміка надходжень власних та закріплених доходів до бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2020-2023 рр., тис. грн.

Джерело: побудовано на основі даних бюджету Івано-Франківської міської ТГ [31]

Згідно з даними, представленими на рис. 2.10, спостерігається тенденція до збільшення власних та закріплених доходів бюджету Івано-Франківської міської ТГ. У 2020 році видно, що сума закріплених доходів перевищує суму власних доходів на 745 083,9 тис. грн. У наступні роки ситуація погіршується і у 2023 році власні доходи становлять 1 135 690,8 тис. грн., що на 1 227 901,9 тис. грн. менше закріплених доходів. Наведена на рис. 2.10 динаміка є обґрунтуванням негативного зниження співвідношення закріплених та власних доходів бюджету.

Коефіцієнт стійкості бюджету характеризує залежність бюджету від міжбюджетних трансфертів. Представимо динаміку трансфертних надходжень до бюджету Івано-Франківської міської ТГ на рис. 2.11.

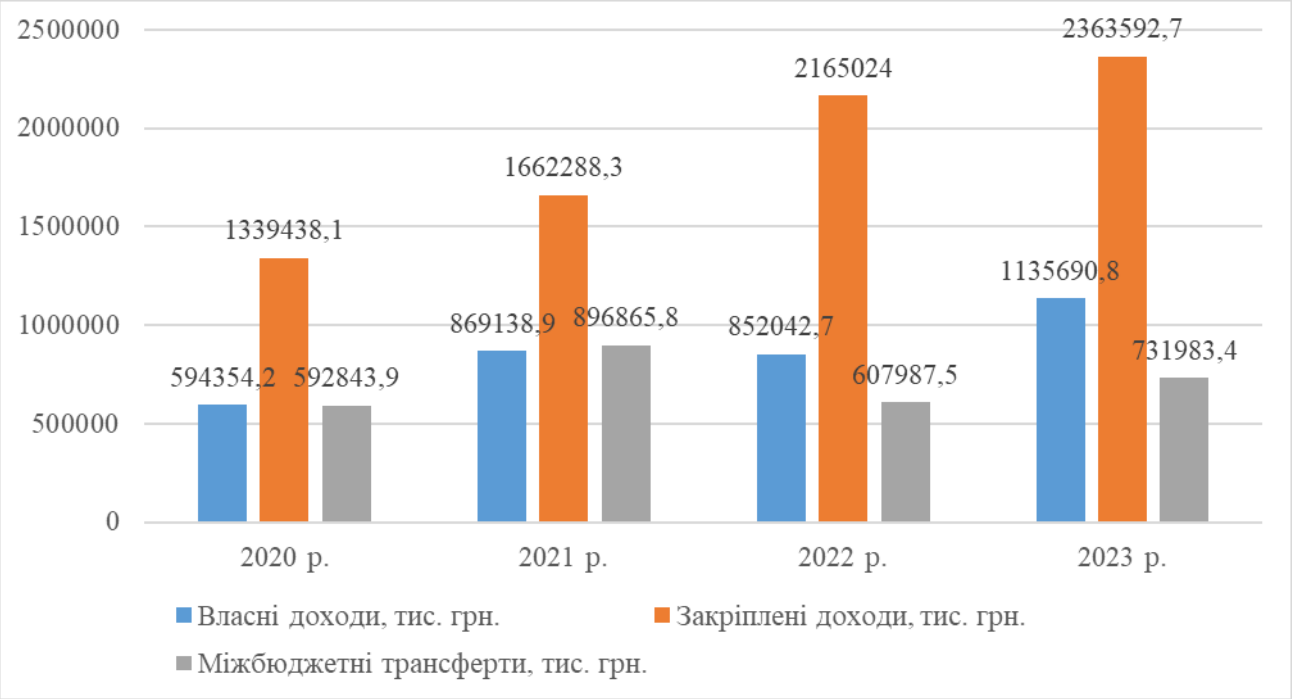

Рис. 2.11. Динаміка надходжень власних, закріплених доходів та трансфертів до бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2020-2023 рр., тис. грн.

Джерело: побудовано на основі даних бюджету Івано-Франківської міської ТГ [31]

Значення коефіцієнта стійкості бюджету становили від 0,31 у 2020 році до 0,21 у 2023 році. Порівнюючи значення 2021-2023 років, можна спостерігати різке зниження коефіцієнта від 0,35 до 0,21, що пов’язано з різким зростанням обсягу власних та закріплених доходів бюджету громади та зменшення питомої ваги міжбюджетних трансфертів. Таким чином, коефіцієнт стійкості бюджету у 2023 році становив <0,3 і знаходився в межах нормативного значення. Зменшення цього коефіцієнта позитивно впливає на бюджет, оскільки зменшується залежність від трансфертів.

Коефіцієнт бюджетної залежності показує частку міжбюджетних трансфертів у загальних доходах бюджету та характеризує ступінь самостійності територіальної громади за рахунок власних ресурсів.

Значення цього показника у 2020-2023 роках недосягла нормативного значення < 0,1. У 2020 році – 0,23, у 2021 році – 0,26, у 2022 році – 0,17, у 2023 році – 0,17. Тенденція до зниження є позитивною для коефіцієнта бюджетної залежності, оскільки це означає, що бюджет Івано-Франківської міської ТГ за досліджуваний період підвищила ефективність формування фінансових ресурсів бюджету.

Коефіцієнт бюджетної незалежності показує ступінь залежності фінансових можливостей місцевих органів влади у формуванні доходів місцевих бюджетів, та показує ступінь залежності фінансових можливостей місцевих органів влади у формуванні доходів місцевих бюджетів. Значення показника стабілізувалося у 2023 році та було в межах норми > 0,8. У 2020 році цей показник становив 0,77, на відміну від 2023 року, коли значення зросло до 0,83. Спостерігається позитивна тенденція до збільшення коефіцієнта бюджетної незалежності за рахунок збільшення рівня власних доходів бюджету Івано-Франківської міської ТГ та зменшення рівня міжбюджетних трансфертів.

На рис. 2.12 представлено коефіцієнти бюджетної самостійності бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2020-2023 рр.

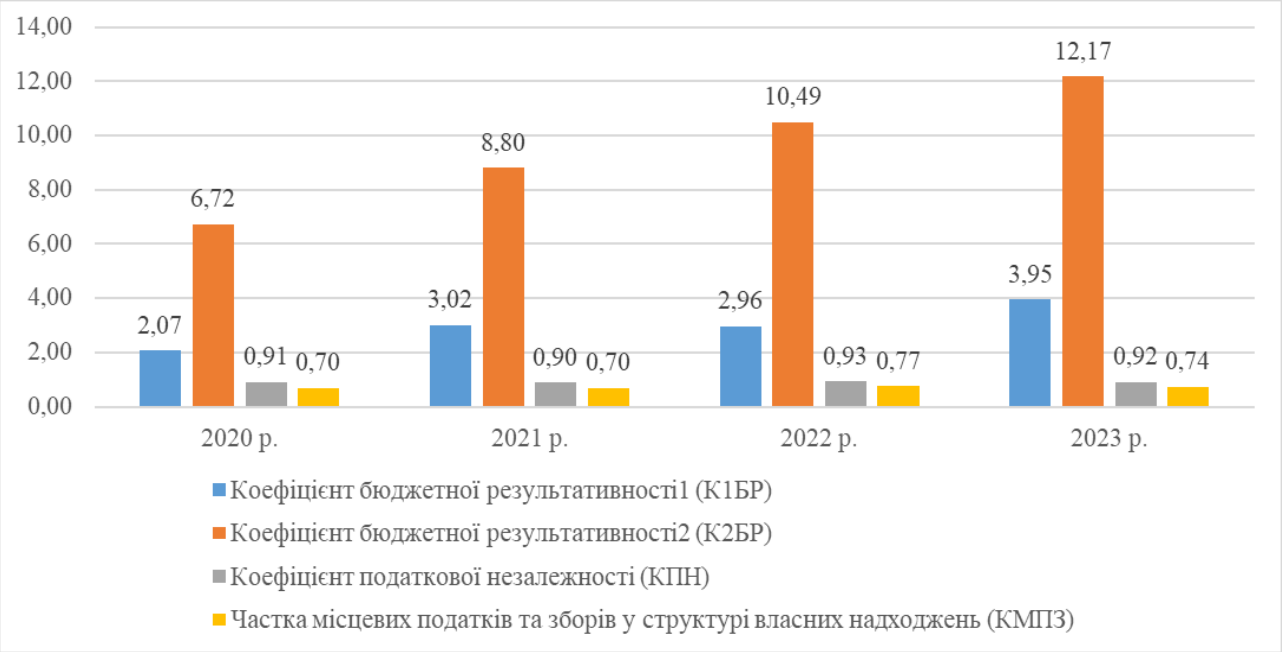

Рис. 2.8. Динаміка коефіцієнтів бюджетної самостійності бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2020-2023 рр.

Джерело: побудовано на основі даних бюджету Івано-Франківської міської ТГ [31]

Коефіцієнти бюджетної результативності в період 2020-2023 рр. динамічно розвиваються, що є позитивною тенденцією. Значення першого коефіцієнта бюджетної результативності у 2020 році становило 2,07, а у 2023 році зросло до 3,95; другий коефіцієнт зріз з 6,72 у 2020 році до 12,17 у 2023 році. Ці коефіцієнти відображають ефективність формування фінансової бази бюджету територіальної громади на одного жителя.

Коефіцієнт податкової незалежності відображає співвідношення суми податків, що збираються на даній території, та доходів бюджетів територіальної громади. У період 2020-2023 років цей показник непомітно коливався між 0,91 та 0,92 2023 році.

Частка місцевих податків і зборів у структурі власних надходжень зменшилася за досліджуваний період з 0,70 до 0,74 у 2020 та 2023 роках відповідно. Зниження цього показника пов’язане з поступовим відновленням економіки в умовах карантину та військового стану.

Проведений аналіз щодо визначення фінансової спроможності та рівня ефективності формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської

міської ТГ показав можливості органів місцевого самоврядування повною мірою мобілізувати та якісно фінансувати комплекс соціально-економічних завдань на відповідній території відповідно до показників окремих бюджетних програм.

За результатами проведеного аналізу, виходячи з динаміки покращення показників, можна зробити висновок, що механізм формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2020-2023 роках значно покращився.

Висновки до розділу 2

Вивчення практики формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів у період 2019-2023 років виявили певні зміни, які були зумовлені як реформою децентралізації, так і значним впливом воєнного стану. І хоча такі зміни містили значні ризики, водночас спостерігалося розширення джерел доходів місцевих бюджетів та збільшення надходжень податкових надходжень, у тому числі власної ресурсної бази органів місцевого самоврядування.

Проведений аналіз формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ дає важливу інформацію про джерела фінансування та структуру доходів. Однак сам по собі цей аналіз не завжди може підтвердити ефективність бюджету. Для цього необхідно оцінити фінансову спроможність та стійкість бюджету та перспективи розвитку.

Визначення фінансової спроможності та рівня ефективності формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ показав можливості органів місцевого самоврядування повною мірою мобілізувати та якісно фінансувати комплекс соціально-економічних завдань на відповідній території відповідно до показників окремих бюджетних програм.

За результатами проведеного аналізу, виходячи з динаміки покращення показників, можна зробити висновок, що механізм формування фінансових

ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2020-2023 роках значно покращився.

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Зарубіжний досвід формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів та можливості адаптації в Україні

Для забезпечення подальшого успіху реформи децентралізації у контексті регіональної політики необхідно вдосконалити механізми планування та виконання місцевих бюджетів, а також оптимізувати використання бюджетних ресурсів.

В умовах сучасних викликів в Україні набуває актуальності посилення ролі місцевого самоврядування у прийнятті ефективних управлінських рішень, особливо у сфері фінансового забезпечення розвитку регіонів. Це передбачає впровадження нових підходів до формування місцевих бюджетів, визначення чітких пріоритетів у розподілі бюджетних коштів та пошук альтернативних джерел наповнення бюджетів.

Розширення функцій і повноважень органів місцевого самоврядування вимагає відповідного збільшення обсягу їхніх фінансових ресурсів. Реалізація конституційних гарантій фінансової незалежності можлива лише за умови наявності стабільних і законодавчо закріплених джерел власних надходжень.

Надання місцевим органам влади реальних повноважень у запровадженні та адмініструванні власних доходів стимулює їхню зацікавленість у розвитку економічного потенціалу регіонів. Це, у свою чергу, сприяє зменшенню дотаційної залежності місцевих бюджетів [2].

Для формування ефективної системи місцевих бюджетів та прозорих міжбюджетних відносин необхідно вивчити міжнародний досвід. Однак застосування зарубіжних практик без урахування особливостей української економічної та політичної системи може призвести до небажаних наслідків.

Тому підходи до формування доходів місцевих бюджетів мають враховувати національні реалії та відповідати стратегічним цілям розвитку як на регіональному, так і на державному рівнях.

Серед європейських країн сформувалися три основні моделі місцевого самоврядування: англосаксонська, континентальна та змішана. Їхні ключові характеристики відображені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Моделі місцевого самоврядування у європейських країнах

Модель місцевого самоврядування	Країни, що використовують	Характеристика моделі
Англосаксонська	Великобританія	Високий рівень автономії місцевого самоврядування, виборність та контроль з боку населення. Відсутність на місцях спеціальних державних уповноважених, на яких покладена функція контролю над органами місцевого самоврядування. Відсутність місцевих адміністрацій (органів державної влади на місцях)
Континентальна	Франція, Італія, Іспанія, Бельгія, Нідерланди, Польща, Болгарія	Поєднання прямого державного управління і місцевого самоврядування. Певна ієрархія системи управління, в якій місцеве самоврядування є ланкою в порівнянні з державною владою. Обмежена автономія місцевого самоврядування, наявність на місцях спеціальних державних уповноважених, які контролюють органи місцевого самоврядування
Змішана	Німеччина, Австрія	У деяких ланках місцевого самоврядування виборний орган може бути і ланкою муніципального управління, і представником державної адміністрації

Джерело: [6, 7]

У сучасних розвинених країнах спостерігається зростання ролі місцевих бюджетів як ключового елементу національних фінансових систем. Це пояснюється кількома факторами, зокрема: делегуванням ширших повноважень органам місцевого самоврядування для управління соціально-економічними процесами у регіонах, використанням місцевих бюджетів для зменшення диспропорцій у розвитку економічної та соціальної інфраструктури, а також стимулюванням ділової активності й розширенням економічних можливостей на локальному рівні [21].

Наприклад, в Австрії, Швеції, Іспанії та Швейцарії місцеві бюджети характеризуються високим рівнем фінансової автономії. Це дозволяє місцевим органам самостійно формувати, розподіляти та використовувати бюджетні кошти з мінімальною залежністю від центрального бюджету.

Рівень фінансової автономії у цих країнах становить від 98% до 70%, що значно перевищує відповідний показник у таких державах, як Франція, Фінляндія та Бельгія. У цих країнах рівень автономії місцевих бюджетів становить від 70% до 55%, що свідчить про певну залежність місцевих фінансів від центральних органів влади.

Система надання соціальних та економічних послуг у країнах, таких як Велика Британія, Нідерланди, Португалія, Швеція та Норвегія, відзначається високим рівнем децентралізації. В більшості випадків ці послуги фінансуються з місцевих бюджетів та надаються безпосередньо на рівні муніципалітетів [25].

У розвинутих країнах податки є основним джерелом фінансування державних бюджетів. Вони не лише дозволяють збирати кошти для державних потреб, а й сприяють перерозподілу національного доходу, забезпечуючи тим самим фінансову базу для місцевих органів влади.

Європейські країни можна поділити на три основні групи залежно від структури податкових надходжень місцевих бюджетів:

1. Країни з основними доходами від податку на майно – до цієї групи належать Нідерланди, Велика Британія, Португалія, Люксембург та Ірландія.

2. Країни, де прибутковий податок складає основну частину місцевих доходів – це, здебільшого, країни Північної Європи.

3. Країни зі змішаною системою місцевих доходів, де поєднуються різні податкові джерела, такі як податок на майно, прибутковий податок та податки з продажу – ці системи характерні для країн Південної Європи, таких як Іспанія, Італія, Кіпр і Бельгія. Така структура дозволяє урядам забезпечити більш стійке і диверсифіковане фінансування місцевих бюджетів [55].

Зазвичай система місцевого оподаткування в європейських країнах включає податки на майно, місцеві прибуткові податки, податки на промислову

діяльність, податки на професійну діяльність, а також податки, що відображають політику місцевих органів влади.

Податок на майно є одним з основних джерел доходів місцевих бюджетів у багатьох європейських країнах. Важливо зазначити, що в більшості європейських держав введення податку на майно є обов'язковим. Це пояснюється тим, що майно є основною базою для оподаткування, що дозволяє забезпечити стабільні надходження до місцевих бюджетів.

Фінансова автономія місцевих бюджетів у скандинавських країнах, зокрема у Швеції та Норвегії, значною мірою базується на стягненні прямих місцевих податків, таких як податок на майно та податок на успадковану нерухомість. У Швеції частка цих податків у загальній структурі поточних доходів становить 64,3%, а в Норвегії – 55,2%. У Франції система оподаткування майна є доволі різноманітною, включаючи податок на нерухомість і податок на житло, ставки яких залежать від регіональних особливостей та типу майна [25].

У Данії податок на майно є одним із найвищих у світі, складаючи 1% від ринкової вартості нерухомості. У 2023 році очікується, що надходження від цього податку сягнуть близько 20 мільярдів данських крон. Водночас стягнення цього податку супроводжується низкою проблем, серед яких забезпечення справедливої оцінки майна та відсутність зв’язку між його ринковою вартістю і доходами власника [57].

Доходи місцевих бюджетів у європейських країнах включають не лише податкові надходження, але й неподаткові джерела. Серед них: адміністративні штрафи, збори, доходи від комерційної діяльності муніципалітетів, управління муніципальною власністю, а також платні послуги. Така диверсифікація забезпечує стабільність фінансових ресурсів та зменшує залежність місцевих бюджетів від податкових джерел.

У доходах місцевих бюджетів Данії, Франції та Іспанії понад 60% неподаткових надходжень складають адміністративні збори, платежі, штрафи та санкції, а також доходи від некомерційної діяльності та супутньої торгівлі. У

Великобританії частка цих доходів перевищує 40%, тоді як у Швеції вона становить лише близько 10%.

Особливістю податкової системи країн Північної Європи є активне використання місцевих податків, які суттєво відрізняються від моделей більшості інших європейських держав. Муніципалітети в цьому регіоні мають право самостійно встановлювати податкові ставки, що дає їм можливість формувати бюджети відповідно до потреб громад. Серед місцевих податків у цих країнах переважає особистий прибутковий податок, який є ключовим джерелом надходжень і значно перевищує аналогічні показники в інших державах [53].

Місцеві органи влади в Північній Європі активно працюють над мобілізацією власних податкових ресурсів. Ця стратегія не лише забезпечує стабільність доходів, але й дозволяє громадам встановлювати пріоритети у витратах і фінансуванні послуг. Завдяки цьому місцева влада стає більш відповідальною за якість послуг, а децентралізація управління сприяє підвищенню ефективності вирішення питань місцевого значення.

Законодавство країн Північної Європи передбачає застосування місцевих податків на доходи фізичних осіб. Дворівнева система оподаткування включає локальні ставки, які щорічно встановлюються муніципалітетами, та загальнодержавні прогресивні ставки, що визначаються національною податковою політикою. Податок на доходи фізичних осіб зараховується до бюджету адміністративної одиниці, де зареєстроване місце проживання платника. Це дозволяє фінансувати соціальні послуги безпосередньо в місцях проживання громадян, забезпечуючи справедливий розподіл ресурсів [55].

У країнах Північної Європи чітко регламентовано, що місцеві органи влади не мають права втручатися у діяльність приватного сектору, уникаючи створення конкурентного середовища між державними і приватними структурами.

Структура доходів місцевих бюджетів у Данії має певну схожість із українською моделлю. Основним джерелом надходжень є податок на доходи

фізичних осіб, який забезпечує 70% бюджетних надходжень, 10% припадає на місцеві збори та платежі, а 8% – на податки на майно, включаючи земельні податки. Власні доходи становлять близько 93% місцевих бюджетів, тоді як трансферти й гранти, що формують решту 7%, зазвичай не мають чітко визначеної мети, дозволяючи місцевій владі самостійно вирішувати їх використання.

У Фінляндії домінуючим джерелом наповнення місцевих бюджетів також є податок на доходи фізичних осіб, частка якого сягає 97%. Податок на майно забезпечує лише 3% доходів. Крім того, близько 18% бюджетів доповнюються трансфертами з державного бюджету. Однак місцева влада має значну автономію у розподілі цих коштів, дотримуючись загальнонаціональних стандартів і правил [2].

Французька система місцевого оподаткування базується на чотирьох основних категоріях податків: податки на нерухомість, податки з підприємницької діяльності, податки на окремі товари й послуги, а також акцизи на специфічні товари. Близько 50% доходів місцевих бюджетів формуються за рахунок цих власних податків [6]. Унікальною рисою є можливість кількох рівнів влади користуватися однією і тією ж податковою базою, наприклад, для податків, які генерують найбільші надходження [7].

Компетенція щодо встановлення податкових ставок розподілена між рівнями влади. Уряд визначає діапазон, у межах якого місцеві органи можуть знижувати ставки чотирьох основних податків [21]. Водночас стягнення податків для формування місцевих бюджетів здійснюють органи центральної влади. Міністерство фінансів відповідає за визначення розміру оподатковуваних баз, тоді як місцева влада встановлює податкові ставки. Центральний уряд також бере на себе розподіл коштів, акумульованих від податків, утримуючи 4% комісії за послуги, пов’язані з цим процесом.

Система оподаткування нерухомості у Франції базується на ринковій вартості об’єкта, яка визначається як очікувана орендна плата з урахуванням таких характеристик, як розмір, місцезнаходження та інші фактори, що

впливають на цінність нерухомості. Це підхід сприяє справедливому розподілу податкового навантаження між платниками, забезпечуючи фінансову стабільність місцевих бюджетів [21].

У Німеччині муніципалітети мають значну фінансову автономію, оскільки можуть встановлювати власні ставки податку на нерухомість та промислового податку. До джерел доходів бюджетів земель повністю зараховуються податок на нерухомість, податок на спадщину, податок на купівлю земельної ділянки, акцизний збір з пива, а також податки, пов'язані з проведенням лотерей, ставок та азартних ігор. Сукупно ці джерела формують понад 85% власних податкових надходжень земель.

Бюджети громад у Німеччині наповнюються завдяки муніципальному податку з продажу, податку на нерухомість, поземельному податку та місцевим податкам. Зокрема, поземельний податок стосується сільськогосподарських і лісових угідь, а його ставка становить від 1 до 2% отриманого доходу. Окрім податків, громади отримують доходи з адміністративних зборів, ліцензій і місцевого господарства, що дозволяє зберігати стабільність їх фінансування.

Канадська система місцевого самоврядування демонструє однаковість джерел формування доходів у різних провінціях, незважаючи на суттєві відмінності у рівнях доходів і витрат. Основними джерелами є власні надходження, які складають 83% місцевих бюджетів. Це податки й мита, розміри яких визначаються місцевою владою. Трансферти з бюджетів провінцій та федерального уряду забезпечують решту 17% доходів муніципалітетів, підтримуючи рівновагу між місцевими та національними фінансовими інтересами.

Податки на нерухомість та інші майнові податки відіграють визначальну роль у формуванні бюджетів муніципальних утворень. У Канаді вони становлять близько половини власних доходів місцевих бюджетів, а реалізація товарів і надання послуг забезпечують ще 25%. Особливістю канадської системи є нарахування податку на землю, будівлі, споруди, а в деяких

провінціях і на обладнання, яке належить до нерухомого майна. Податкова база визначається відповідно до ринкової вартості об’єктів [53].

Фінансова система Канади відзначається різною спрямованістю трансфертів. Федеральні трансферти орієнтовані на фінансування конкретних програм, тоді як провінційні мають ширший спектр використання. Проте й на провінційному рівні переважають цільові трансферти, що забезпечує контроль за витратами. Важливо зазначити, що федеральні трансферти є меншими за обсягом, порівняно з провінційними.

У Сполучених Штатах Америки податки та митні збори також мають вирішальне значення для наповнення бюджетів штатів і місцевих органів влади. Загалом власні джерела доходів становлять понад 70% доходів штатів і близько 60% доходів на місцевому рівні. Основними джерелами є [6]:

1. Податок на майно – ключовий інструмент фінансування місцевого самоврядування, що застосовується у всіх штатах.
2. Податки на доходи фізичних та юридичних осіб – у багатьох штатах право встановлення цих податків також мають місцеві органи.
3. Податки на роздрібну торгівлю – широко використовуються в більшості штатів і є важливим джерелом доходів.

Таким чином, системи оподаткування Канади та США демонструють певні спільні риси, зокрема орієнтацію на власні джерела доходів, які забезпечують значну автономію місцевих бюджетів. Водночас вони зберігають відмінності у підходах до розподілу трансфертів та адміністрування податкових зборів.

В США, окрім трьох основних податків, на регіональному рівні використовуються й інші податкові інструменти. Це включає акцизи на певні товари, як-от паливо для автомобілів, тютюнові вироби, алкоголь, а також податки на споживання комунальних послуг, таких як телефон та електроенергія.

Варто зауважити, що штати та органи місцевого самоврядування в США також мають право стягувати збори за користування різними громадськими

послугами, що дозволяє збирати доходи з багатьох інших джерел, найбільш значущими серед яких є відсотки з депозитів.

Основним джерелом фінансування для адміністративних одиниць США є податки на майно. Принципи їх функціонування та основні характеристики зазвичай визначаються на рівні законів штатів. В США часто застосовується податок на майно у вигляді певного відсотка від ринкової вартості нерухомості, однак перелік об’єктів оподаткування може варіюватися в залежності від штату.

Місцеві бюджети Японії формуються з двох основних джерел: податкових та неподаткових надходжень. Податкові надходження складаються з відрахувань від загальнодержавних податків (18%), а неподаткові надходження включають дотації від центрального уряду на реалізацію загальнонаціональних програм (13%) та інші неподаткові доходи, зокрема позики (27%) [55].

Для вирівнювання фінансових можливостей префектур Японії в рамках центрального уряду створено спеціальний Фонд фінансового вирівнювання. До його джерел належать податки, зокрема прибутковий податок з фізичних осіб, податок на прибуток корпорацій, акцизи на алкогольні та тютюнові вироби, а також податок на додану вартість. Для того щоб префектури могли отримати фінансову підтримку з цього Фонду, вони повинні відповідати певним вимогам, встановленим для адміністративно-територіальних одиниць та муніципалітетів.

Тривалий досвід трирівневої системи влади в Україні викликає значні труднощі у раціональному розподілі повноважень між різними рівнями влади, що веде до неефективного розподілу бюджетних ресурсів. Враховуючи це, в Україні є доцільним адаптувати досвід скандинавських країн, узагальнюючи та адаптуючи окремі елементи їхньої моделі до українських реалій. Зокрема, такі кроки можуть допомогти вирішити основні проблеми, пов'язані з побудовою ефективного та фінансово незалежного місцевого самоврядування [7]:

1. Об'єднання територіальних громад та оптимізація системи влади на місцях, що призвело до значної економії бюджетних ресурсів на утримання адміністративних структур.

2. Ліквідація поділу на міста різних рівнів підпорядкування, а також села та селища, надання місцевим громадам однакових прав і уніфікованого статусу.

3. Створення достатніх умов для формування бюджетних ресурсів, необхідних для ефективного фінансування діяльності громад та забезпечення високоякісних послуг для їх жителів.

4. Скасування відмінностей у бюджетному забезпеченні міського та сільського населення, що гарантує рівний доступ громадян до суспільних послуг і соціальних гарантій.

5. Чітке визначення функцій органів місцевого самоврядування та відміна делегованих повноважень, нав'язаних державою.

6. Обов'язкове формування бюджету розвитку територіальних громад, орієнтованого на інноваційно-інвестиційний розвиток.

У деяких країнах громади також укладають контрактні угоди з іншими громадами в різних сферах, що можна продемонструвати на прикладі Сполучених Штатів Америки, Ізраїлю та Франції (рис. 3.1).

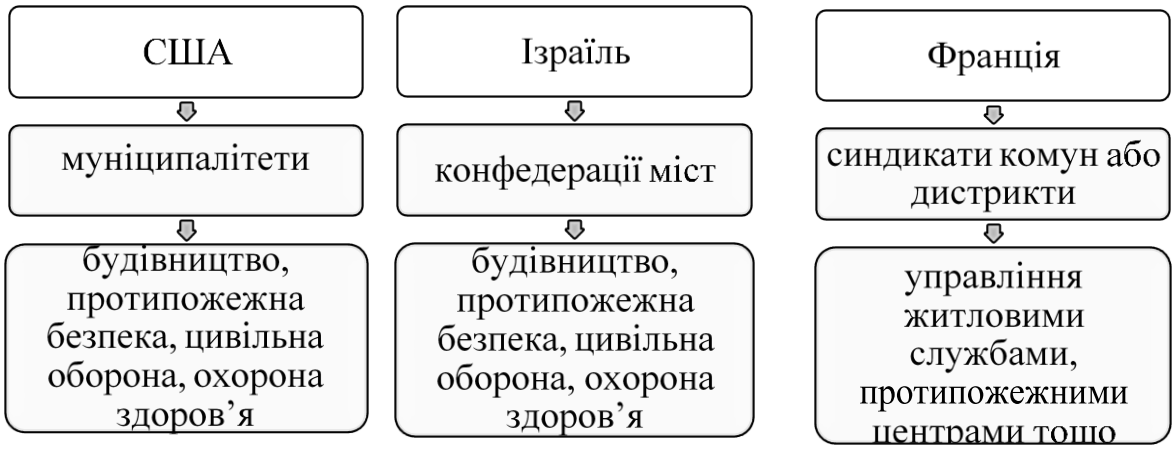

Рис. 3.1. Особливості взаємодії органів місцевого самоврядування у деяких країнах

Джерело: [2]

Отже, одним з основних принципів формування бюджетів у розвинених країнах є децентралізація. Вона дозволяє місцевим бюджетам значною мірою впливати на розвиток регіонів, реалізацію соціальних програм та вирішення економічних проблем. Оскільки децентралізація є важливим чинником успішного функціонування місцевої влади, Україні необхідно продовжувати реалізацію вже розпочатих процесів бюджетної децентралізації. Це сприятиме зміцненню ролі місцевих бюджетів та надасть місцевим органам влади необхідні повноваження для їх ефективного управління та розвитку.

3.2 Шляхи вдосконалення формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в Україні

Механізм фінансової підтримки місцевих адміністрацій є ключовим фактором ефективного функціонування адміністративних одиниць на обласному рівні. Від того, наскільки обґрунтовано вибрані джерела фінансування, методи їх формування та напрямки використання фінансових ресурсів, залежить не лише фінансова незалежність регіону, але й потенціал його розвитку, а також перспективи зростання економічного, соціального, політичного та культурного стану місцевих бюджетів. Проблеми в роботі існуючого механізму фінансової підтримки місцевих бюджетів в Україні стають бар'єром для економічного зростання. Тому розробка напрямків удосконалення цього механізму є не лише актуальною, а й своєчасною потребою для стабільного розвитку місцевих адміністрацій [5].

Проте сучасна система місцевого розвитку стикається з низкою концептуальних, організаційних і фінансових проблем, які потребують термінового вирішення, оскільки вони безпосередньо впливають на стан місцевих бюджетів, соціальну інфраструктуру та, як наслідок, гальмують розвиток самоврядування. Для їх подолання необхідне глибоке розуміння теорії і практики управлінських рішень у галузі бюджетного та податкового законодавства, особливо соціальної політики на різних рівнях, а також адаптація і впровадження міжнародного досвіду забезпечення високої автономії

місцевих бюджетів, з урахуванням специфіки економічного розвитку країни для подальшого вдосконалення нормативно-правових актів у сфері соціального захисту [31].

Нерівномірний соціально-економічний розвиток регіонів, відсутність науково обґрунтованої регіональної політики та корупція в системі місцевого самоврядування стали причинами необхідності створення ефективного механізму соціально орієнтованої держави в умовах ринкової економіки. Це, в свою чергу, вимагає пошуку нових підходів до визначення джерел формування місцевих бюджетів, зокрема через внесення змін до бюджетного та податкового законодавства [65].

В Україні протягом останніх років було внесено низку змін до основних нормативно-правових актів, які закріплюють принципи та гарантії діяльності місцевого самоврядування в органах влади, а також забезпечують правову та фінансову основу цієї діяльності [19].

Одними з найбільш актуальних проблем є економічна неспроможність більшості місцевих громад здійснювати власні та делеговані повноваження, відсутність ресурсів для формування бюджету розвитку, необхідного для інвестицій в інфраструктуру, а також неможливість реального середньострокового бюджетного планування через невизначеність бюджетного та податкового законодавства.

Однією з характерних проблем місцевої адміністрації в Україні є брак належної фінансової підтримки. Місцеві податки, що могли б забезпечити належне наповнення бюджету та задоволення потреб населення у суспільних послугах, не включені до доходів місцевих бюджетів.

Потреби місцевого самоврядування наразі не відповідають критеріям фінансової достатності, а наявні фінансові ресурси в бюджетах місцевого самоврядування не дозволяють органам місцевої влади самостійно (без державної підтримки) реалізовувати свої повноваження.

Аналіз проблем внутрішніх бюджетів України та теорії і практики побудови багаторівневих бюджетних систем у країнах з ринковою економікою

дозволяє зробити висновок про наявність серйозних недоліків в існуючій системі внутрішніх бюджетів. Основні з них наведено на рис. 3.2 [67].

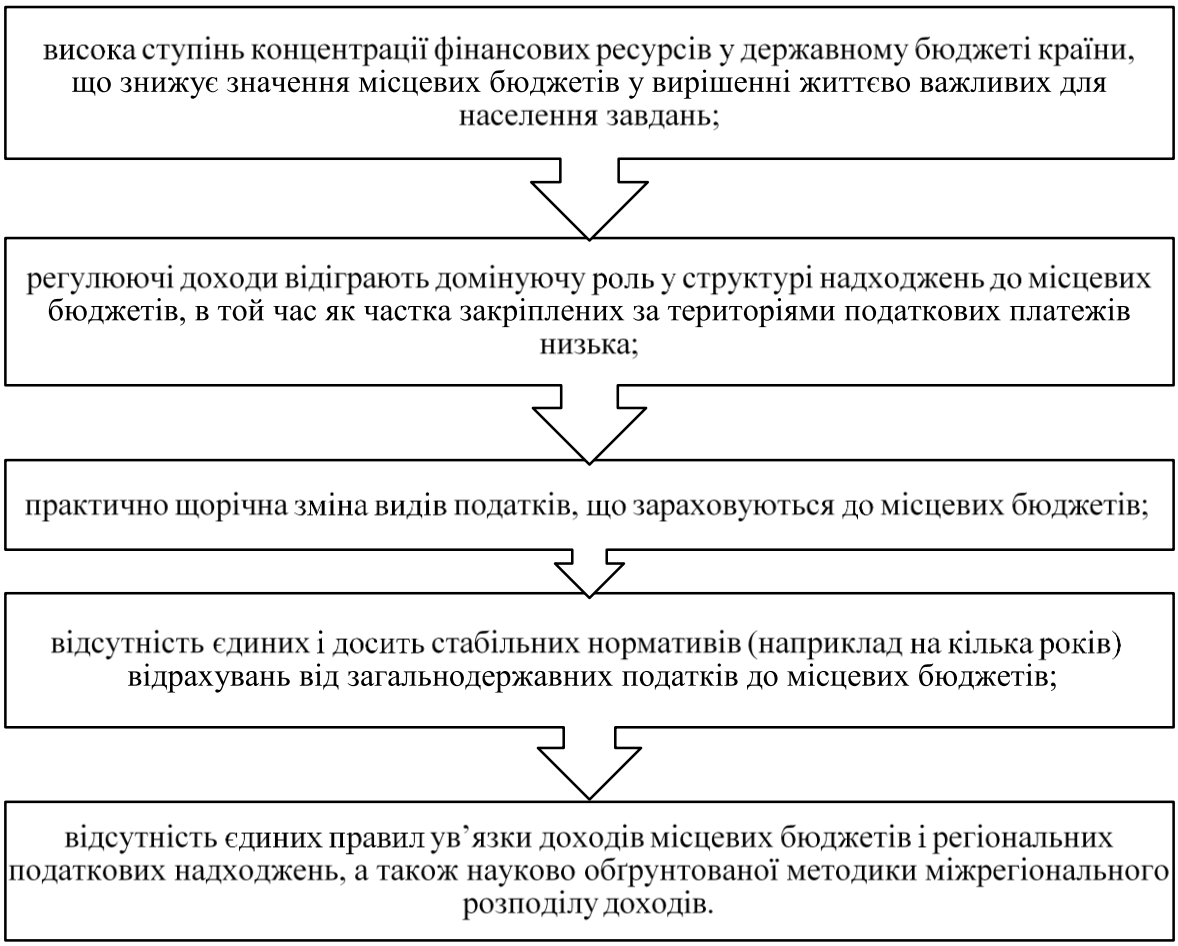

Рис. 3.2. Основні недоліки сучасної системи місцевих бюджетів

Джерело: [67]

Найбільшими проблемами, як показує ситуація, є взаємовідносини між бюджетами різних рівнів у контексті розподілу доходів і витрат, а також визначення чітких повноважень та відповідальності між центральними і місцевими органами влади. В Україні на сьогодні особливо актуальними є [37]:

– надання органам місцевої адміністрації більш широких повноважень, що дозволить їм стати реальними акторами територіального розвитку та представляти інтереси громад;

– чітке визначення функцій і повноважень органів місцевої адміністрації та місцевих державних адміністрацій;

– розробка механізму відповідальності та контролю, забезпечення місцевих державних адміністрацій виключно контрольно-наглядовими функціями за дотриманням законодавства органами місцевої адміністрації та їх посадовими особами, а також за розвитком місцевих та регіональних територій тощо.

Вирішення цих завдань у напрямку розвитку та зміцнення системи місцевого управління в Україні сприятиме підвищенню ефективності надання державних послуг та забезпечить соціально-економічний прогрес країни та її регіонів.

Отже, на перший план виходить питання бюджетної децентралізації, оскільки вона є ключовою умовою для незалежного і результативного місцевого самоврядування: децентралізація процесів ухвалення рішень створює можливості для місцевих органів влади активно брати участь у розвитку підконтрольних територій. Цей процес стимулює ефективне надання державних послуг через тісне співвідношення державних витрат із місцевими потребами та пріоритетами.

Місцеві бюджети, які є основою фінансового забезпечення місцевих органів влади, займають ключову позицію в бюджетній системі держави та мають вирішальне значення для соціально-економічного розвитку територій. Саме з цих бюджетів фінансуються сфери освіти, культури, охорони здоров’я, а також програми для молоді та заходи щодо озеленення територій [21].

На жаль, в Україні досі функціонує застарілий механізм центрального регулювання надходжень до місцевих бюджетів, що позбавляє місцеву владу фінансової самостійності. Така ситуація посилює залежність місцевої економіки та соціальної сфери від рішень вищих органів влади, що довгий час обмежує можливості міст, селищ і сіл у вирішенні своїх проблем [5].

Отже, важливою проблемою є розробка ефективного механізму, який би визначав нові принципи організації місцевих бюджетів, чітко регламентував функції та повноваження всіх рівнів влади, а також визначав би порядок фінансування за різними категоріями бюджетів. Окрім того, необхідно

комплексно розглянути питання фінансової політики, оподаткування та міжбюджетних відносин, оскільки ці аспекти взаємопов’язані і не можуть бути розглянуті окремо один від одного.

Зміцнення фінансової бази місцевих адміністрацій було передбачено концепцією реформування місцевого бюджету. Цей план мав на меті створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення сталого розвитку та високої продуктивності праці. Однак, зміни, запропоновані цією концепцією, не принесли бажаних результатів і не змінювали суттєво склад та структуру доходів місцевих бюджетів. Тому 1 квітня 2014 року було затверджено нову концепцію реформування місцевого самоврядування та регіональної організації в Україні [65].

Якщо концепція реформування місцевого бюджету, ухвалена у 2007 році, була спрямована лише на створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів, сталого розвитку, високої продуктивності та зайнятості, то концепція 2014 року визначала напрямки, механізми та терміни для ефективного місцевого управління та організації територіальної влади. Вона мала на меті надання якісних та доступних державних послуг, створення комфортного життєвого середовища для громадян, розвиток інститутів прямої демократії та задоволення інтересів населення в усіх сферах життя на місцевому рівні [19].

Аналізуючи завдання та етапи реалізації обох концепцій, можна зробити висновок, що спочатку було запропоновано коригування бюджету, а потім інституційні зміни. Однак пріоритетним напрямом у реформуванні місцевих бюджетів має бути саме фінансовий моніторинг, адже децентралізація, яка передбачає розширення повноважень на місцевому рівні, сприяє підвищенню ефективності управління та якості державних послуг. Однак передача важливих повноважень від держави до місцевого рівня без належної фінансової підтримки може призвести до негативних фінансових наслідків. Тому важливо знайти оптимальний баланс між обсягом наданих повноважень та забезпеченням їх фінансовими ресурсами.

Як вже зазначалось, бюджетна децентралізація передбачає перерозподіл функцій та повноважень між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування. Це дає можливість місцевим органам влади більш ефективно надавати державні послуги на основі принципу субсидіарності. Центральні органи зосереджуються на виконанні загальнодержавних функцій, що не враховують інтереси окремих громадян, а лише інтереси суспільства в цілому. У свою чергу, місцеві уряди повинні мати можливість фінансувати ці функції з відповідними фінансовими ресурсами.

Однак бюджетна децентралізація не повинна обмежуватись лише виділенням додаткових дотацій при збереженні фінансових планів на місцевому рівні. Вона має стати новою системою міжбюджетних відносин, що забезпечить більшу фінансову автономію місцевих органів влади та відповідно більшу їхню відповідальність. Бюджетна децентралізація має не лише створити нові джерела доходів для місцевих бюджетів, а й надати місцевим громадам нові інструменти для впливу на економічний розвиток регіонів та збільшення дохідної бази місцевих адміністрацій [43].

Таким чином, бюджетна децентралізація передбачає кілька ключових напрямів для збільшення надходжень до місцевих бюджетів:

1. Підвищення відрахувань від рентної плати за користування надрами (крім нафти та природного газу) з 50% до 75%;

2. Перерахування акцизного податку від реалізації пива, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, нафтопродуктів, біодизеля та скрапленого газу до місцевих бюджетів, а також надходжень від ліцензій на право експорту та імпорту, оптової торгівлі алкогольними і тютюновими виробами;

3. Збільшення частки екологічного податку з 35% до 80%, із спрямуванням 55% до обласних бюджетів і 25% – до бюджетів міст обласного значення;

4. Розширення бази оподаткування нерухомості з 2020 року через включення комерційної (нежитлової) нерухомості до складу податків.

Однак це розширення дохідної частини місцевих бюджетів має низку недоліків. Наприклад, орендну плату сплачують лише офіційно зареєстровані користувачі, тоді як ті, хто використовує найбільш прибуткові природні ресурси, такі як бурштин, не сплачують жодних податків як на державному, так і на місцевому рівнях. Легалізація видобутку бурштину могла б значно збільшити надходження до бюджетів гірничодобувних регіонів та державного бюджету України. Першим кроком у цьому напрямі стало схвалення законопроекту «Про видобуток і реалізацію бурштину», який спрощує процес отримання землі в оренду та видобутку цього ресурсу гірничодобувними підприємствами, а також встановлює порядок продажу сировини на спеціальній біржі [61].

Щодо податку на нерухомість, то його адміністрування буде досить витратним. Для цього необхідно створити реєстр платників податку з детальним і точним переліком майна. В особливих умовах сільської місцевості, де люди не звикли платити податки і мають велику кількість будівель, які теоретично можна вважати нежитловими, збір податку може бути складним. Також у багатьох громадян може не вистачити коштів для регулярної сплати цього податку, оскільки їхні доходи часто йдуть лише на споживчі потреби та комунальні послуги.

Що стосується екологічного податку, то, хоча великі промислові підприємства регулярно сплачують цей податок у регіонах, де вони знаходяться, більшість обласних адміністративних одиниць України не мають таких підприємств, і тому вони не отримують значних надходжень від підвищення цього податку.

Отже, для ефективного функціонування місцевих бюджетів важливо забезпечити чітке розмежування повноважень на законодавчому рівні, зокрема між делегованими повноваженнями держави та власними повноваженнями органів місцевого самоврядування. Це дасть можливість органам місцевого самоврядування діяти з більшою фінансовою незалежністю, що особливо важливо для розвитку місцевих громад [42].

Одним із можливих кроків для покращення фінансової бази місцевого управління є прийняття державних соціальних стандартів, які не лише забезпечать необхідний рівень послуг, але й допоможуть точно визначити фінансові потреби регіонів. Встановлення таких стандартів дозволить державі планувати відповідну фінансову підтримку для реалізації делегованих повноважень, а також визначати рівень допомоги, який необхідно надавати для їхнього виконання. Водночас рівень фінансової підтримки має бути пропорційний можливостям місцевих органів влади забезпечити відповідність соціальним стандартам, що дозволяє ефективно вирішувати проблеми на місцях [38].

Щодо власних повноважень місцевих органів самоврядування, держава може встановлювати загальні вимоги до якості надання державних послуг, не заглиблюючись у занадто детальні критерії. Водночас органи місцевого самоврядування повинні мати відповідні фінансові інструменти для реалізації своїх повноважень. Це включає право встановлювати ставки місцевих податків і зборів, управляти податковими деклараціями, а також забезпечувати правовий захист рішень місцевих органів щодо справляння податків і зборів. У свою чергу, держава повинна забезпечити місцеві органи адекватною фінансовою допомогою, яка стимулює ініціативу місцевих рад у раціональному використанні бюджетних коштів, що дозволить залучити додаткові ресурси та розширити базу оподаткування [59].

Успіх реформи місцевого самоврядування багато в чому залежить від проведення фіскальної реформи, реформ у сферах освіти, охорони здоров’я та соціального забезпечення, а також від реалізації політики фіскальної децентралізації. Для забезпечення якісних адміністративних та державних послуг важливо також удосконалювати відносини між різними рівнями бюджетів, зокрема, забезпечити місцеві бюджети достатніми фінансовими ресурсами.

Для забезпечення ефективного фінансування місцевого самоврядування необхідно продовжувати реформи в галузі місцевих бюджетів та організації

територіальної влади. Вважаємо, що основними напрямами подальшого вдосконалення децентралізації бюджету мають бути [68]:

1. Зміцнення впливу місцевих органів на податкову політику. Місцеві органи влади повинні мати більші можливості для регулювання ставок податків та зборів, що допоможе стимулювати підприємства до своєчасної сплати податків і забезпечить стабільні фінансові надходження для надання високоякісних послуг у майбутньому.

2. Уніфікація надання бюджетних послуг на місцевому рівні. Місцева влада повинна забезпечувати надання послуг, максимально адаптованих до потреб місцевих громадян, що дозволить їм контролювати якість та ефективність цих послуг.

3. Доступ місцевих органів до національного фінансового ринку. Місцеві органи мають можливість залучати додаткові фінансові ресурси, виходячи на фінансовий ринок, але це потребує ретельного контролю за витратами, щоб уникнути нецільового використання коштів.

4. Оптимізація адміністрування місцевих податків. Важливо зменшити витрати на адміністрування місцевих податків і зборів, зокрема шляхом залучення до сплати всіх користувачів суспільних благ на конкретній території.

5. Перенаправлення надлишкових коштів місцевих бюджетів. Кошти, які перевищують заплановані доходи місцевого бюджету, повинні спрямовуватися на фінансування поточних та короткострокових програм розвитку, а не вилучатися до державного бюджету.

6. Незалежність місцевих бюджетів від державного бюджету. Місцеві бюджети повинні затверджуватися окремо, без урахування трансфертів, які визначаються на основі балансу доходів і видатків місцевих бюджетів. Компенсація різниці має оформлятися окремо через державний бюджет.

7. Посилення участі громади в процесах бюджету. Роль місцевих громад повинна бути активнішою не лише у використанні бюджетних коштів, а й у контролі за їх витрачанням, особливо щодо якості наданих послуг.

Таким чином, для ефективного фінансування місцевого самоврядування необхідно впроваджувати чіткий механізм розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями бюджету, з належним використанням природних, людських та фінансових ресурсів. Це дозволить місцевій владі здійснювати реальний вплив на соціально-економічний розвиток територій і забезпечити сталий розвиток громад.

Висновки до розділу 3

Одним з основних принципів формування бюджетів у розвинених країнах є децентралізація. Вона дозволяє місцевим бюджетам значною мірою впливати на розвиток регіонів, реалізацію соціальних програм та вирішення економічних проблем. Оскільки децентралізація є важливим чинником успішного функціонування місцевої влади, Україні необхідно продовжувати реалізацію вже розпочатих процесів бюджетної децентралізації. Це сприятиме зміцненню ролі місцевих бюджетів та надасть місцевим органам влади необхідні повноваження для їх ефективного управління та розвитку.

Таким чином, для ефективного фінансування місцевого самоврядування необхідно впроваджувати чіткий механізм розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями бюджету, з належним використанням природних, людських та фінансових ресурсів. Це дозволить місцевій владі здійснювати реальний вплив на соціально-економічний розвиток територій і забезпечити сталий розвиток громад.

ВИСНОВКИ

Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування характеризуються специфічними особливостями та різновидами, що визначають їх роль у забезпеченні місцевих фінансів. Вони є основою фінансової спроможності місцевих органів влади, сприяючи територіальному перерозподілу валового внутрішнього продукту, реалізації процесу розширеного відтворення, а також фінансуванню місцевих планів розвитку територіальних громад. Фінансові ресурси ОМС є ключовим елементом фінансової самостійності органів місцевого самоврядування у виконанні їх власних та делегованих повноважень.

Таким чином, ефективність управління формуванням та використанням фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування можлива лише за умови створення структурно раціональної фінансової системи з відповідним механізмом управління. Така система включає застосування фінансових методів, важелів та інструментів, що забезпечують ефективну взаємодію різних секторів фінансової системи в умовах постійної реалізації управлінських заходів на соціально-економічному рівні адміністративних одиниць. Ця співпраця може відбуватися через: реальну участь громадян у місцевому самоврядуванні; застосування проектних форм управління на місцевому рівні; розвиток інформаційних технологій у місцевому управлінні; а також через демократичну децентралізацію функцій органів місцевого самоврядування.

Вивчення практики формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів у період 2019-2023 років виявили певні зміни, які були зумовлені як реформою децентралізації, так і значним впливом воєнного стану. І хоча такі зміни містили значні ризики, водночас спостерігалося розширення джерел доходів місцевих бюджетів та збільшення надходжень податкових надходжень, у тому числі власної ресурсної бази органів місцевого самоврядування.

Проведений аналіз формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ дає важливу інформацію про джерела фінансування та структуру доходів. Однак сам по собі цей аналіз не завжди може підтвердити

ефективність бюджету. Для цього необхідно оцінити фінансову спроможність та стійкість бюджету та перспективи розвитку.

Визначення фінансової спроможності та рівня ефективності формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ показав можливості органів місцевого самоврядування повною мірою мобілізувати та якісно фінансувати комплекс соціально-економічних завдань на відповідній території відповідно до показників окремих бюджетних програм.

За результатами проведеного аналізу, виходячи з динаміки покращення показників, можна зробити висновок, що механізм формування фінансових ресурсів бюджету Івано-Франківської міської ТГ у 2020-2023 роках значно покращився.

Одним з основних принципів формування бюджетів у розвинених країнах є децентралізація. Вона дозволяє місцевим бюджетам значною мірою впливати на розвиток регіонів, реалізацію соціальних програм та вирішення економічних проблем. Оскільки децентралізація є важливим чинником успішного функціонування місцевої влади, Україні необхідно продовжувати реалізацію вже розпочатих процесів бюджетної децентралізації. Це сприятиме зміцненню ролі місцевих бюджетів та надасть місцевим органам влади необхідні повноваження для їх ефективного управління та розвитку.

Таким чином, для ефективного фінансування місцевого самоврядування необхідно впроваджувати чіткий механізм розподілу фінансових ресурсів між різними рівнями бюджету, з належним використанням природних, людських та фінансових ресурсів. Це дозволить місцевій владі здійснювати реальний вплив на соціально-економічний розвиток територій і забезпечити сталий розвиток громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко Н. В. Сучасна концепція реформування місцевих бюджетів: проблеми та перспективи. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2014. № 34(1077). С. 25-30

2. Архипенко І.М. Зарубіжний досвід децентралізації влади: уроки для України. Теорія та історія державного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 4(39). С. 7–15.

3. Балінський В. В. Реформа децентралізації влади в Україні: сучасний стан та перспективи подальшого впровадження. *Держава та регіони*. 2019. № 4 (68). С. 63-69.

4. Бечко П. К., Ролінський О. В. Місцеві фінанси: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 192 с.

5. Бечко П., Барабаш Л., Бондаренко Н., Власюк С. Напрями посилення соціальної спрямованості оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 3. С. 452-461.

6. Боднарук Т.Г., Боднарук І.С., Вінницька О. А. Зарубіжний досвід розвитку бюджетної децентралізації. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2018. № 3. С. 83-95.

7. Бондарук Т. Г. Зарубіжний досвід використання місцевих податків. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. URL: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Formuvannya-rynkovyh-vidnosyn-v-Ukraini/FRVUkr-2008-5/2008_05_42-46.pdf.

8. Бондарук Т. Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2013. № 1. С. 56–66.

9. Бочі А., Поворозник В. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання. *Міжнародний центр перспективних досліджень*. 2014. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf.

10. Бюджетна система: Підручник. за ред. д. е. н., професора В. Г. Дем'янишина, д. е. н., професора О. П. Кириленко та д. е. н., професора З. М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 626 с.

11. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2456-17.

12. Варцаба В., Мулеса Е., Придко Р. Аналіз наповнення місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку економіки і культури в Україні та світ*. 2023. Випуск 1(1). С.14-20.

13. Ватаманюк-Зелінська У., Штундер І., Гаврилюк С. Тенденції формування та виконання місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Інноваційна економіка*. 2022. № 4. С. 60-68.

14. Виконання доходів місцевих бюджетів. URL: https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv

15. Владимиров К. М., Чуйко Н. Г., Рогальський О. Ф. Місцеві фінанси: навчальний посібник. Херсон: Олді-плюс, 2006. 352 с.

16. Власюк Н. І., Мединська Т. В., Мельник М. І. Місцеві фінанси: навчальний посібник. Київ, 2019. 328 с.

17. Вовна Н. Наукова парадигма доходів місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2007. Вип. 2. С. 49-62.

18. Волкова В. В., Волкова Н. І. Місцеві фінанси. Навчальний посібник. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. 105 с.

19. Воробйов Ю. М. Теоретичні засади формування і використання фінансових ресурсів в соціально-економічній системі держави. *Фінанси, банки, інвестиції*. 2009. № 4. С.16–24.

20. Гвазава Н. Г. Місцеві бюджети та міжбюджетні відносини в зарубіжних країнах. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2012. № 3. С. 108- 113.

21. Гостєва О. Ю. Місцеві податки в зарубіжних країнах: досвід та напрями застосування в Україні. *Економіка та право*. 2017. № 3. С. 134–139.

22. Грабчак К. М., Матвійчук В. І. Формування дохідної частини місцевих бюджетів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економіка і організація управління*. 2018. № 3 (31). С. 149-159.

23. Гуменна Ю., Стороженко Д. Система формування бюджетів місцевих рівнів: теоретичні аспекти, тенденції та перспективи розвитку. *Вісник СумДУ*. Серія «Економіка». 2021. № 3. С. 222-234.

24. Дем'янчук О. І. Особливості формування доходів місцевих бюджетів України в умовах бюджетно-податкових змін. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал*. Острог: Вид-во НУ «ОА», травень 2016. № 1(29). С. 95–99.

25. Демчак Р. Є. Формування моделей бюджетної децентралізації: досвід зарубіжних країн. *Економічний форум*. 2015. № 3. С. 77-83.

26. Державний web-портал для громадян «Open budget». URL: https://openbudget.gov.ua/

27. Десятнюк О. М., Ткачик Ф. П. Роль податкового потенціалу в розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів*. 2021. Вип. 1 (66). С. 77-88.

28. Децентралізація. URL: https://decentralization.gov.ua

29. Єфремова І. І. Місцеві бюджети та бюджети місцевого самоврядування: проблеми правового визначення. *Форум права*. 2019. № 1. С. 157–161.

30. Західна О. Р., Петришин Х. Р. Бюджетна децентралізація: аналіз її впровадження в Україні та в світі. *Молодий вчений*. 2022. № 4. С. 80-87.

31. Інформація про виконання бюджету Івано-Франківської міської територіальної громади URL: https://mfu.if.ua

32. Калкуле Е. Структура і розподіл повноважень у системі місцевого самоврядування Норвегії. *Економічний часопис-XXI.* 2016. № 11–12. С. 31–32.

33. Кириленко О. П. Місцеві фінанси : підручник / за ред. О. П. Кириленко. Київ: Знання, 2006. 677 с.

34. Кириленко О. П. Теоретичні та практичні аспекти фінансового механізму забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів*. 2018. № 1. С. 17-27.

35. Кириленко О., Баранець Я. Досвід забезпечення фінансової спроможності ОТГ. *Вісник ТНЕУ*. 2020. № 3. С. 54-70.

36. Корецька С.О. Формування місцевих бюджетів України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 21. С. 21–24.

37. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: підручник. Київ, 2012. 386 с.

38. Крайник О., Федорчак О. Фінансування розвитку ТГ в умовах децентралізації. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2022. Том 2. С. 118-126.

39. Курієнко А.В. Зарубіжний досвід розвитку місцевих податків. *Наука та освіта*. 2018. № 5. С. 92–97.

40. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: монографія. Київ: КНЕУ, 2002. 387 с.

41. Легка К. О. Фінансова децентралізація як основа регіонального розвитку. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6eba2a2c-c583- 40ca-986c-a2f93ee9391f/content

42. Малиняк Б. С. Недоліки планування бюджетів об'єднаних територіальних громад органами місцевого самоврядування та шляхи їх усунення. *Фінанси України*. 2019. № 5. С. 79-96.

43. Мацедонська Н. В., Вансович А. В. Світовий досвід бюджетного планування та його впровадження в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 19. С. 406–409.

44. Миськів Г. В. Бюджетна система: теоретичні та практичні аспекти : навч. посіб. Львів, 2020. 272 с.

45. Михайленко С.В., Зінченко М.А. Трансформація доходів місцевих бюджетів у контексті бюджетної децентралізації. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 9. С. 140–144.

46. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об’єднаної територіальної громади : навч. посіб. / Н. М. Гринчук та ін. Київ, 2017. 119 с.

47. Онищук І. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. URL: https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhetiv-za-2023-rik/

48. Палійчук Т. Автономія самоврядування та бюджетна децентралізація в Україні (виклики та можливості). Асоціація міст України. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/paliychuk.pdf

49. Пастернак О.М. Імплементація закордонного досвіду у сфері муніципальних відносин. *Право і Безпека.* 2012. № 1. С. 35–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_1_9.

50. Петленко Ю. Фінансова децентралізація як напрямок підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2020. № 4. С. 39-47. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2021/04/211-39- 47.pdf

51. Петровська І. О, Клиновий Д. В. Фінанси (з елементами статистики фінансів): навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2002. 300 с.

52. Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 р. № 2755 – VI URL : http://zakon.rada.gov.ua

53. Полинюк Н. І. Зарубіжний досвід міжбюджетних відносин та можливість його використання в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.6. С. 269-275.

54. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80

55. Просяник Н. В. Роль державного управління видатками місцевих бюджетів у розвитку міського комплексу: зарубіжний досвід. *Бізнес інформ*. 2013. №. 6. С. 13-17.

56. Романенко О. Р. Фінанси: Підручник. 4-те вид. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 312 с.

57. Семенець Р. В. Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду у сфері місцевого оподаткування та напрямки його застосування в Україні. *Митна справа*. 2015. № 1. С. 306–310.

58. Сидор І. П. Власні і закріплені доходи місцевих бюджетів: проблеми формування та резерви зростання. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2014. Вип. 3. С. 20-29.

59. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130-137.

60. Статівка Н. В., Марченко Л. Ю. Запровадження програмно-цільового методу планування та виконання місцевих бюджетів в Україні: світовий досвід. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 2 (53). С. 148-154.

61. Стегней М., Лінтур І. Фінансова стійкість місцевих бюджетів як фактор впливу на інвестиційну привабливість регіону. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 9. С. 1053-1061.

62. Стеценко Т., Пєнська І., Бикова А. Оцінка фінансового вирівнювання доходів місцевих бюджетів: регіональний аспект. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 15. С. 756-764.

63. Ткачик Ф., Валігура В., Дмитрів В. Фіскально-регулюючий потенціал податку на доходи фізичних осіб. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/602/576

64. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика: монографія; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 280 с.

65. Фінанси підприємств: навч. посібник: курс лекцій / за ред. Г. Г. Кірейцева. Київ: ЦУЛ, 2002. 268 с.

66. Чеберяко О.В., Рябоконь О.О. Вплив фінансової децентралізації на формування доходів місцевих бюджетів. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 34 (1). С. 316–326.

67. Шевцова Ю. Фінансова самостійність місцевого самоврядування України: історичний аспект. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 280 с.

68. Шокало К. Фінансова спроможність обласних центрів України // Центр спільних дій. 20 грудня 2021. URL: https://centreua.org/mistsevi-byudzhety/finansova-spromozhnist-oblasnyh-tsentriv-ukrayiny/

69. Шульц Е. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування. *Вісник ОНУ імені І. Мечникова*. 2016. Т. 21. Вип. 7-2 (49). С. 160-163.

ДОДАТКИ

Додаток А

Переваги та недоліки джерел фінансового забезпечення розвитку територіальних громад

Джерело	Приклади	Переваги	Недоліки
Бюджет	Податки та збори, регіональні угоди, місцеві цільові програми, цільові субвенції, муніципальне замовлення	Стрімке залучення коштів в масштабах міста, співробітництво територіальних громад, а також додаткове фінансування у вигляді трансфертів з Державного бюджету	Вичерпність фінансових ресурсів, обмежені обсяги фінансування, правова нестабільність
Інвестиція	Передача корпоративних прав, державно-приватне партнерство, інвестиційні проекти, лізинг, муніципальні облігаційні позики	Розподіл ризиків, видатків та майбутніх прибутків між суб'єктами інвестування. Розвиток місцевої праці	Наявність обов’язків перед інвесторами. Ймовірність конфлікту інтересів між учасниками
Кредит	Кредити міжнародних фінансових організацій, банківські кредити, місцеві гарантії, револьверний фонд	Надають можливість отримати значні за обсягами фінансові ресурси, які можна повертати поступово протягом тривалого часу, прискорюючи цим самим розбудову місцевої інфраструктури, цільове призначення	Збільшення боргового навантаження на місцевий бюджет,ризик неуспішноїреалізації проектів або зменшення фінансування поточних видатків
Грант	Міжнародна технічна допомога, гранти міжнародних донорських організацій, ендавмент-фонди, краудфандинг	Значний обсяг фінансових ресурсів, що надаються на безоплатній та безповоротній основі. Тривалий термін використання. Розподіл ризиків та потенційних прибутків	Конкурсна основа та певні складнощі у підготовці документації для отримання допомоги, поетапність надходження коштів, чітка прив'язка до цілей проєкту, конкуренція
Нерухомість	Продаж земельних ділянок державної або комунальної власності на земельних торгах (аукціонах) на конкурентних засадах	Передача земельних ділянок у власність громадськості та прав розпоряджатися ними. Продаж земельних ділянок громадянам або юридичним особам на основі Земельного кодексуУкраїни	Невизначеність процедурних аспектів, розподіл повноважень по управлінню земельними ресурсами, корупційна складова